

RAPORT

FAKTY O HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH W POLSCE

PAŹDZIERNIK 2020

SPIS TREŚCI

EXECUTIVE SUMMARY	3
WPROWADZENIE.....	5
STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT.....	9
1. BRANŻA HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH – HISTORIA	9
2. BRANŻA HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH NA ŚWIECIE – UJĘCIE GOSPODARCZE	11
2.1. Trendy na światowych rynkach	11
2.2. Główni światowi producenci	12
3. BRANŻA HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH W POLSCE – UJĘCIE GOSPODARCZE	15
3.1. UDZIAŁ BRANŻY W POLSKIM PRODUKCIE KRAJOWYM	15
3.2. RENTOWNOŚĆ.....	17
3.3. EKSPORT	18
3.4. WPŁYWY DO BUDŻETU	20
3.5. LICZBA FERM.....	22
3.6. ZATRUDNIENIE.....	25
4. KWESTIE ŚRODOWISKOWE, ETYCZNE I SPOŁECZNE DZIAŁANIA BRANŻY HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH	27
4.1. KWESTIE ŚRODOWISKOWE	27
4.2. STANDARDY	28
4.3. SPOŁECZEŃSTWO I OPINIA PUBLICZNA	30
5. UWARUNKOWANIA PRAWNE DZIAŁANIA BRANŻY ZWIERZĄT FUTERKOWYCH W POLSCE	34
6. PROJEKT USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE HODOWLI ZWIERZĄT	37
6.1. ZAŁOŻENIA	37
6.2. OCENA PROCESU LEGISLACYJNEGO.....	40
7. POZOSTAŁE ZMIANY OTOCZENIA PRAWNEGO BRANŻY ROLNICZEJ W POLSCE W LATACH 2015 – 2020	41
7.1. ROZWIĄZANIA PRZYJĘTE	41
7.2. ROZWIĄZANIA NIEPRZYJĘTE	42
8. KONSEKWENCJE WPROWADZENIA PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT	44
9. KWESTIA LOBBINGU ORGANIZACJI EKOLOGICZNYCH JAKO ZAGROŻENIE DLA PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W POLSCE	46
10. UWARUNKOWANIA ZAKAZU HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH W PAŃSTWACH EUROPEJSKICH, POLITYKA ODSZKODOWAWCZA	48
ŹRÓDŁA	53
ŹRÓDŁA ONLINE	55

EXECUTIVE SUMMARY

- Według badania barier prowadzenia działalności gospodarczej z 2019 roku, przeprowadzonego przez Maison&Partners na zlecenie Związku Przedsiębiorców i Pracodawców, cztery z pięciu barier wskazywanych przez przedsiębiorców jako największe to bariery bezpośrednio i wyłącznie zależne od aktywności państwa: wysokie podatki, nadmiar obowiązków biurokratycznych, niestabilność prawa i skomplikowane prawo gospodarcze.
- Skrajnym przykładem ingerencji prawodawcy w funkcjonowanie sektorów są próby całkowitego zakazu działalności danych branż. Przykładem tego typu działań są plany całkowitego zakazu hodowli zwierząt futerkowych w Polsce. Pod wpływem działań lobbystycznych organizacji deklarujących w swoich celach ochronę zwierząt, w minionych latach w zaawansowanym procesie legislacyjnym znalazło się rozwiązanie mające na celu zabronienie prowadzenia tego typu działalności w Polsce. We wrześniu 2020 roku plan zakazu prowadzenia hodowli zwierząt futerkowych powrócił.
- Dopuszczenie do gwałtownej likwidacji całej branży wiązałoby się z negatywnymi skutkami gospodarczymi, a przede wszystkim wpłynęłoby na zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa prawnego przedsiębiorców w Polsce. Trzeba podkreślić, że wiele firm ma wieloletnie zobowiązania finansowe – dla nich uniemożliwienie prowadzenia biznesu może okazać się szczególnie dotkliwe.
- Zakaz hodowli zwierząt futerkowych oraz uboju rytualnego stanowiłby niebezpieczny precedens, który w dłuższym okresie mógłby doprowadzić do uniemożliwienia hodowli zwierząt na cele spożywcze. Bowiem ani hodowla zwierząt futerkowych, ani ubój rytualny, nie różnią się „okrucieństwem” od analogicznych działań produkcji rolnej. Konsekwentna realizacja założeń stojących za procedowanym w tej chwili projektem ustawy doprowadziłaby w oczywisty sposób do zniszczenia polskiego sektora produkcji rolnej, wartego miliardy euro. Jedynym beneficjentem tego rozwiązania będą rynki zachodnie, deklaratywnie „prozwierzęce”, jednak w praktyce konsekwentnie wspierające własny interes gospodarczy.
- Fermy futrzarskie stanowią istotną część rolnictwa, również w państwach silnie kojarzonych z ochroną praw zwierząt (np. w państwach skandynawskich, w tym przede wszystkim w Danii). Polska tymczasem jest drugim producentem skór zwierząt futerkowych w Europie.
- Zamknięcie branży będzie wiązało się z wypłatą odszkodowań dla rolników. Bazując na kalkulacjach dotyczących kwot odszkodowań wypłacanych w Czechach, Holandii czy Norwegii, a także biorąc pod uwagę wielkość rynku w Polsce (810 aktywnych ferm, ponad 6,3 mln hodowanych zwierząt), można oszacować kwotę odszkodowań wynikających z wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt

futerkowych na ok. 3,8 mld zł. Jest to potencjalnie dodatkowy koszt ekonomiczny związany z uchwaleniem przedmiotowej zmiany, którego ostateczna wysokość będzie zależeć od szeregu zmiennych – należy jednak wziąć go pod uwagę przy analizowaniu gospodarczych skutków zakazu hodowli zwierząt futerkowych w Polsce.

- Wbrew narracji prowadzonej przez organizacje deklarujące w swojej działalności cele pro środowiskowe czy mówiące o ochronie zwierząt, rynek hodowli zwierząt futerkowych ulega wzrostowi w krajach uznawanych w opinii publicznej za pionierów tzw. „zielonego ładu”. Co więcej, całkowity zakaz hodowli zwierząt futerkowych ma miejsce w krajach, w których hodowla zwierząt futerkowych stanowi znikomy obszar działalności gospodarczej.
- Z uwagi na rosnącą dynamikę sprzedaży na rynkach światowych, branża podjęła w minionych latach wysokie nakłady inwestycyjne. Z uwagi na niestabilne otoczenie prawne, wielu hodowców jednak deklaruje, że powstrzymuje się od podejmowania nowych inwestycji.
- Branża futerkowa w Polsce dynamicznie rozwija się – eksport jest porównywalny z eksportem innych flagowych produktów polskiego rolnictwa, zaś fermy płacą podatki w kraju.
- Elementem, który musi zwracać uwagę przy analizie tematyki zakazu hodowli zwierząt futerkowych, musi być tryb procedowania w zasadzie wszystkich inicjatyw opartych na tym postulacie. Otóż w zasadzie każdy z pojawiających się w przeszłości, jak i obecnie, projektów był w istocie projektem poselskim. Wiąże się z tym określone konsekwencje, jako że projektów składanych przez grupy posłów nie obowiązują wymagania przewidziane dla projektów procedowanych w ramach ścieżki rządowej. Tym samym projekty poselskie nie podlegają obowiązkowym, formalnym konsultacjom społecznym. Ewentualny dialog ze stroną społeczną może być w ich przypadku prowadzony w ramach nieformalnych konsultacji prowadzonych z „dobrej woli” posłów-wnioskodawców oraz w ramach dyskusji toczących się podczas posiedzeń sejmowych komisji analizujących projekt.

WPROWADZENIE

Istnieje cały szereg badań identyfikujących podstawowe bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej w Polsce. Ciekawą cechą wspólną większości z nich jest fakt, że ogromną część barier najczęściej wskazywanych przez przedsiębiorców nie stanowią te wynikające z realiów gry rynkowej i obaw przed konkurencją, lecz z działalności regulacyjnej prawodawcy. Według badania barier prowadzenia działalności gospodarczej z 2019 roku, przeprowadzonego przez Maison&Partners na zlecenie Związku Przedsiębiorców i Pracodawców, cztery z pięciu barier wskazywanych przez przedsiębiorców jako największe, to bariery bezpośrednio i wyłącznie zależne od aktywności państwa: wysokie podatki, nadmiar obowiązków biurokratycznych, niestabilność prawa i skomplikowane prawo gospodarcze¹. Również w badaniu Grant Thornton pt. „Bariery w biznesie. Edycja 2019” widoczne jest, że kluczowe dla firm przeszkody to te w większym stopniu zależne od ustawodawcy – pierwsze i drugie miejsce wśród najbardziej dokuczliwych barier zajęły koszty pracy i biurokracja, podczas gdy np. niepewność ekonomiczna uplasowała się dopiero na szóstej lokacie². Analogiczne wnioski wynikają z badania percepcji wpływu sytuacji polityczno-gospodarczej na działalność przedsiębiorstwa³ (Maison&Partners na zlecenie ZPP): według przedsiębiorców zdecydowanie większy wpływ na działalność ich firm mają kwestie znajdujące się bezpośrednio w gestii prawodawcy, takie jak polityka gospodarcza i niepewność prawa niż czynniki mniej zależne od państwa – takie jak choćby koniunktura wewnętrzna czy światowa. Co interesujące, szczególne miejsce wśród tych barier ma szeroko pojęta niestabilność przepisów. Potwierdza je również badanie Polskiego Instytutu Ekonomicznego, zgodnie z którym 52 proc. mikrofirm uznaje właśnie niestabilność prawa gospodarczego za jedną z kluczowych barier rozwojowych⁴.

Wobec powyższego nie ulega wątpliwości, że to od aktywności prawodawcy w bardzo dużej mierze zależą warunki prowadzenia biznesu w Polsce. Respondenci podkreślają w ankietach negatywny wpływ niestabilności przepisów i wydaje się, że jest to jeden z kluczowych elementów stanowiących barierę zarówno prowadzenia działalności jako takiej, lecz również inwestowania, o czym świadczą zarówno badania⁵, jak i analizy ekspertów⁶. Nagłe zmiany przepisów czy radykalna zmiana „zasad gry” w trakcie roku podatkowego mają z pewnością negatywny wpływ na przedsiębiorców. Szczególnie groźne są one jednak, jeśli dotyczą konkretnego, wybranego wycinka życia gospodarczego czy branży. Bowiem w przypadku zmian generalnych i powszechnych, wszystkie podmioty odczuwają negatywne konsekwencje niestabilności jednakowo.

¹ https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2019/04/MP_Bariery-prowadzenia-dzia%C5%82alno%C5%9Bci-gospodarczej-w-Polsce.pdf.

² <https://granthornton.pl/wp-content/uploads/2019/05/Bariery-w-biznesie.-Edycja-2019.pdf>.

³ https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2019/09/MP_Przedsi%C4%99biorstwa-a-sytuacja-pol.-gosp..pdf.

⁴ http://pie.net.pl/wp-content/uploads/2019/03/PIE-Raport_Mikrofirmy.pdf.

⁵ <https://wyborcza.pl/7,155284,21706656,nbp-niepewnosc-prawna-i-fiskalna-hamuje-inwestycje-firm.html>.

⁶ <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/608817,efni-dr-sonia-bucholtz-inwestycje-firmy.html>.

Powoduje to, że ustawodawca rozważniej podchodzi do analizy skutków prowadzonych działań. Zupełnie inaczej rzecz ma się w przypadku „uderzeń sektorowych”, które mogą powodować, że pod znakiem zapytania staje przyszłość ściśle określonych sektorów, bądź części ich uczestników. O tym, jak groźne mogą być sektorowe zmiany legislacyjne dobrze mogą świadczyć przykłady regulacji rynku handlu detalicznego oraz rynku aptecznego.

Jednym z przykładowych, rozpalających emocje społeczne tematów ostatnich lat było z pewnością ograniczenie handlu w niedziele, wprowadzone ustawą z 10 stycznia 2018 roku o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni⁷. Projekt tej regulacji był projektem obywatelskim, stąd też nie podlegał standardowym wymogom konsultacji społecznych. W swojej pierwotnej wersji zakładał w istocie całkowity zakaz handlu w niedziele, obejmujący również franczyzobiorców, za złamanie którego miała grozić kara do dwóch lat pozbawienia wolności (!). Ostatecznie przepisy nieco złagodzono – zakaz handlu w niedziele wchodził w życie stopniowo od 2018 roku, przedsiębiorcy działający w ramach sieci franczyzowych mogą wykonywać w niedziele czynności handlowe samodzielnie (korzystają z wyłączenia przewidzianego dla placówek, w których handel jest prowadzony przez przedsiębiorcę będącego osobą fizyczną osobiście, we własnym imieniu i na własny rachunek), zaś przepisy karne ograniczono do kary grzywny w wysokości do 100 tysięcy złotych. Powyższe nie zmienia jednak faktu, że ustawa ta, mimo że nie opracował jej żaden z resortów, w bardzo istotny sposób zmieniła warunki funkcjonowania na rynku sprzedaży detalicznej. Konsekwencje wejścia w życie ustawy są w tej chwili bardzo wyraźnie widoczne. O ile sam trend kurczenia się liczby małych, niezależnych sklepów, był możliwy do zaobserwowania już od dłuższego czasu, o tyle wprowadzenie zakazu handlu w niedziele – wbrew zapowiedziom projektodawców – nie tylko tego problemu nie rozwiązało, lecz wręcz go zintensyfikowało. Powielony został schemat znany z innych państw, które wprowadziły w ostatnim okresie analogiczne rozwiązania (notabene – wbrew europejskim trendom, zgodnie z którymi tam, gdzie zakaz handlu w niedziele funkcjonował historycznie od jakiegoś czasu, dominującym kierunkiem zmian w ciągu ostatnich lat jest liberalizacja przepisów), takich jak Węgry. W reakcji na wprowadzenie zakazu, dyskonty natychmiast uruchomiły akcje promocyjne ukierunkowane na zmianę nawyków zakupowych konsumentów i stworzenie zwyczaju robienia większych zakupów raz w tygodniu. Rezultat był prosty do przewidzenia – udział dyskontów w rynku wzrósł⁸, podobnie jak skala obrotu produktami spożywczymi na stacjach benzynowych, wyłączonych z zakazu⁹. Tymczasem małe sklepy w dalszym ciągu upadają – w samym grudniu 2019 roku z rynku zniknęło 8 tysięcy niewielkich firm z sektora handlu detalicznego¹⁰. Tym samym można stwierdzić, że zakaz handlu w niedziele przyspieszył tempo negatywnych zmian dla drobnych sklepikarzy, zachodzących na rynku już od dłuższego czasu.

⁷ Dz. U. 2018 poz. 305 z późn. zm.

⁸ <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1397994,ustawa-o-zakazie-handlu-w-niedziele-wykonczyla-sprzedawcow.html>.

⁹ <https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/zakaz-handlu-w-niedziele-rekordowy-wzrost-sprzedazy-na-stacjach-paliw-raport-popihn,924087.html>.

¹⁰ <https://businessinsider.com.pl/firmy/efekt-zakazu-handlu-w-niedziele-10-tys-zamknietych-sklepow-w-grudniu/nrtw04g>.

Innym przykładem sektorowej regulacji dotyczącej handlu jest ustawa z 6 lipca 2016 roku o podatku od sprzedaży detalicznej¹¹. Regulacja dotyczy opodatkowania przychodu sprzedawców detalicznych ze sprzedaży. Podstawą opodatkowania jest osiągnięta w danym miesiącu nadwyżka przychodów ze sprzedaży detalicznej ponad kwotę 17 mln zł, zaś stawki podatku wynoszą odpowiednio 0,8 proc. podstawy w części, w jakiej podstawa opodatkowania nie przekracza kwoty 170 mln zł oraz 1,4 proc. nadwyżki podstawy opodatkowania ponad kwotę 170 mln zł w części, w jakiej podstawa opodatkowania przekracza tę kwotę. Z uwagi na spór prawny z Komisją Europejską, pobór podatku został zawieszony – według obowiązujących w tej chwili regulacji, przepisy ustawy stosuje się do przychodów ze sprzedaży detalicznej osiągniętych od dnia 1 lipca 2020 roku.

W ciągu zaledwie osiemnastu miesięcy uchwalono zatem dwie ustawy w bardzo dużym stopniu zmieniające „warunki gry” na rynku handlu detalicznego. O skali wpływu nowych regulacji na sektor świadczą wypowiedzi ekspertów, którzy wymieniają zmiany prawne wśród najważniejszych wyzwań stojących przed branżą¹² oraz zaznaczają ich wpływ na zmiany struktury i dynamiki jej rozwoju¹³.

Drugim przykładem rynku, który w ciągu ostatnich lat stał się przedmiotem bardzo daleko idącej regulacji, jest sektor apteczny. Wszystko przez ustawę z 7 kwietnia 2017 roku o zmianie ustawy Prawo farmaceutyczne¹⁴, zwaną potocznie „apteka dla aptekarza”. Regulacja wprowadziła do porządku prawnego szereg obostrzeń związanych z wydawaniem zezwoleń na prowadzenie apteki. Po pierwsze, od momentu jej wejścia w życie, prawo do uzyskania zezwolenia na prowadzenie apteki ogólnodostępnej posiada wyłącznie farmaceuta posiadający prawo wykonywania zawodu bądź spółka jawna lub spółka partnerska, której przedmiotem działalności jest wyłącznie prowadzenie aptek i w której wspólnikami (partnerami) są wyłącznie farmaceuci posiadający prawo wykonywania zawodu. Po drugie, uzyskanie zezwolenia na prowadzenie apteki jest niemożliwe, jeśli wnioskodawca prowadzi co najmniej 4 apteki ogólnodostępne. Po trzecie, zezwolenia na prowadzenie apteki nie wydaje się, jeśli liczba mieszkańców w danej gminie, w przeliczeniu na jedną aptekę ogólnodostępną, wynosi mniej niż 3000 osób, zaś odległość od miejsca planowanej lokalizacji apteki do najbliższej funkcjonującej apteki ogólnodostępnej wynosi mniej niż 500 metrów (tzw. kryterium demograficzno-geograficzne). Po wprowadzeniu nowych przepisów, polski rynek apteczny stał się jednym z najbardziej restrykcyjnie uregulowanych rynków w Europie¹⁵, zaś dostępność aptek spadła¹⁶ - szczególnie na terenach wiejskich.

¹¹ Dz. U. 2016 poz. 1155 z późn. zm.

¹² <https://strefabiznesu.pl/rok-wyzwan-na-rynku-handlowym-w-nowym-roku-wprowadzone-zostana-nowe-regulacje-prawnopodatkowe-ktore-moga-wplynac-na-sektor/ar/c3-14700797>.

¹³ <https://www.hbrp.pl/b/handel-detaliczny-wyzwania-i-kierunki-rozwoju/P7CCmt5Ef>.

¹⁴ Dz. U. 2017 poz. 1015.

¹⁵ <http://www.portalspozywczy.pl/handel/wiadomosci/polski-rynek-aptek-po-reformie-ma-jedne-z-najbardziej-restrykcyjnych-regulacji-w-europie,146036.html>.

¹⁶ <https://www.money.pl/gielda/grant-thornton-liczba-aptek-spadnie-o-kolejne-500-600-na-koniec-2020-roku-6479608152270977a.html>.

WPROWADZENIE

Przykłady rynku handlu detalicznego oraz rynku aptecznego pokazują, że interwencja regulacyjna państwa potrafi przynieść bardzo daleko idące konsekwencje dla rozmaitych branż. Tym samym, to właśnie sektorowe uderzenia legislacyjne stają się jednym z głównych zagrożeń dla polskiej przedsiębiorczości i rozwoju inwestycji.

Skrajnym przykładem ingerencji prawodawcy w funkcjonowanie sektorów są próby całkowitego zakazu działalności danych branży. Przykładem tego typu działań są plany całkowitego zakazu hodowli zwierząt futerkowych w Polsce. Pod wpływem działań lobbystycznych organizacji deklarujących w swoich celach ochronę zwierząt, w minionych latach w zaawansowanym procesie legislacyjnym znalazło się rozwiązanie mające na celu zabronienie prowadzenia tego typu działalności w Polsce. We wrześniu 2020 roku plan zakazu prowadzenia hodowli zwierząt futerkowych powrócił.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

1. BRANŻA HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH – HISTORIA

Skóry futrzarskie towarzyszą człowiekowi od wieków. Dzięki swoim właściwościom ochronnym przed niesprzyjającymi warunkami atmosferycznymi były cenione ze względów użytkowych. Ich ciepło i wytrzymałość sprawiły, że stały się przedmiotem niezwykle pożądanym. Z czasem zysały wartość handlową. W różnych okresach historycznych pełniły także funkcję waluty czy manifestu pozycji społecznej.

W średniowieczu pozyskanie futer koncentrowało się w Europie oraz w Azji (głównie Rosja). Najważniejszym miejscem handlu był niemiecki Lipsk. W połowie XVII wieku rozpoczął się handel futrami na kontynencie amerykańskim. W okresie kolonialnym do istotnych graczy na rynku międzynarodowym dołączyła Francja.

Z uwagi na wysokie zapotrzebowanie na futra, wiele dzikich gatunków zwierząt zostało przetrzebionych. Na skutek powyższego, dostrzeżono konieczność ochrony zwierząt poprzez ograniczenie polowań, stworzenie gatunków chronionych i rezerwatów przyrody. Hodowla zwierząt na potrzeby futrzarskie stała się domeną zorganizowanych hodowli, początkowo w formie półdzikiego chowu pod kontrolą człowieka. Z czasem udoskonalono organizację hodowli zwierząt futerkowych w kierunku chowu fermowego. Jego historia jest krótsza niż innych gatunków hodowanych przez człowieka w celach gospodarskich. Pierwsze hodowle zwierząt futerkowych powstały w XIX w. na terenie Stanów Zjednoczonych i Kanady, a pierwsze lisy hodowlane trafiły do Europy przez Norwegię około 100 lat temu. Początek hodowli norek, które są dziś najpowszechniejszym zwierzęciem futerkowym, miał miejsce w Niemczech w roku 1926. Farmy norek zaczęły kolejno powstawać w Związku Radzieckim, krajach skandynawskich (w szczególności Danii) oraz innych krajach¹⁷.

Wieloletnia praca hodowlana sprawiła, że cechy zwierząt chowanych pod kontrolą człowieka znacznie różnią się od osobników dziko żyjących. Wśród zwierząt futerkowych dostrzega się różnice w jakości okrywy włosowej, umaszczenia, temperamentu zwierząt, masy ciała czy wielkości skór¹⁸. Jakość hodowli i jej organizacja ulegały i ulegają dalszemu doskonaleniu.

¹⁷ Lisiecki H., Sławoń J. 1971. Hodowla norek. PWRiL Warszawa..

¹⁸ Piórkowska M. 2015. Cechy funkcjonalne i wady okrywy włosowej u wybranych hodowlanych i dziko żyjących gatunków Canidae. Roczniki Naukowe Zootechniki. Monografie i Rozprawy. Instytut Zootechniki – PIB.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Współcześnie skóry zwierzęce znajdują zastosowanie w produkcji konfekcji futrzarskiej i galanterii użytkowej. Są łączone z innymi materiałami lub stanowią wykończenie płaszczy, kurtek i innych przedmiotów galanteryjnych.

Dziś fermy futrzarskie w państwach skandynawskich, z Danią na czele, stanowią znaczącą część rolnictwa, a futra zyskały miano produktu luksusowego¹⁹. Na przełomie ostatnich dziesięciu lat ich produkcja wzrosła o 65 proc.²⁰

W Polsce branża ma blisko stuletnią tradycję. Pierwsze hodowle norek datuje się na rok 1928. W latach 50. XX wieku importowano do kraju norkę amerykańską, która stała się podstawą szerokiej hodowli po dziś dzień. Należy tutaj nadmienić, że pojawiają się argumenty mówiące, że sprowadzenie nowego gatunku norki do Polski spowodowało wyginięcie populacji norki europejskiej, co nie znajduje odbicia w faktach. Ostatni osobnik dziko żyjących norek europejskich został odnotowany w Polsce w latach 20. ubiegłego wieku.

Znając historię branży, możemy przyjrzeć się jej współczesnej sytuacji i panującym wokół uwarunkowaniom ekonomicznym i społecznym.

¹⁹ <http://www.fureurope.eu/fur-sector-history>.

²⁰ *Fur Europe. Annual Report 2015. Fur Europe, Bruksela, Belgia.*

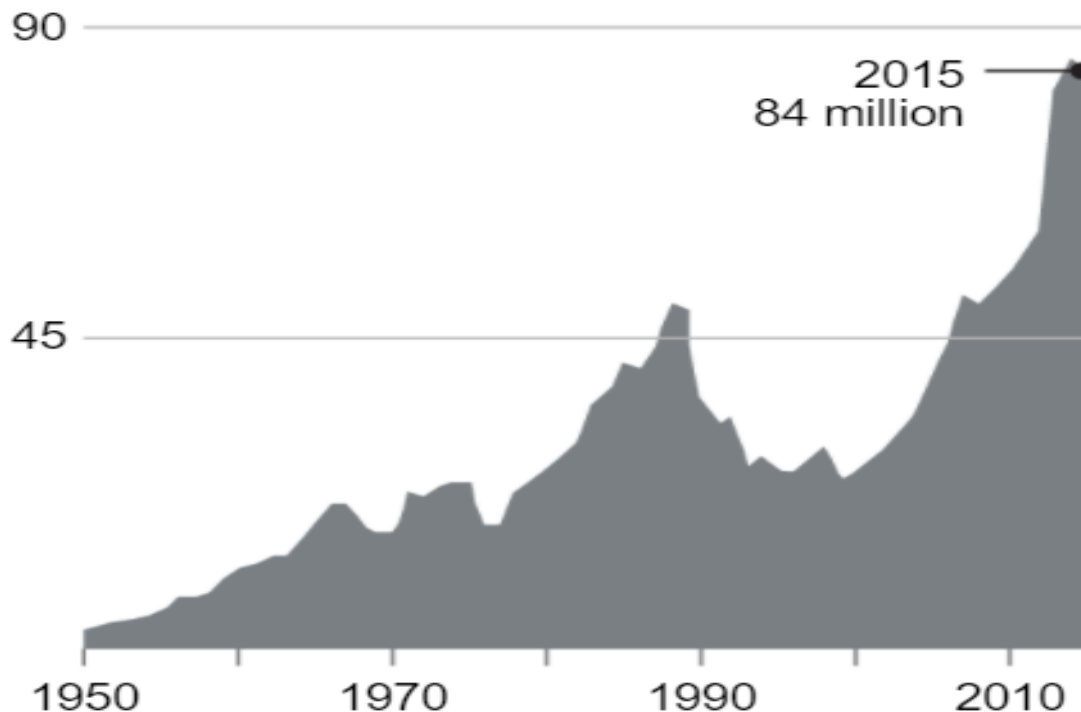
2. BRANŻA HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH NA ŚWIECIE – UJĘCIE GOSPODARCZE

2.1. Trendy na światowych rynkach

Globalny rynek produkcji i handlu futrami notował stabilnie wzrosty do końca lat osiemdziesiątych XX wieku. Następnie miał miejsce znaczący spadek wielkości rynku. Od 2010 roku doświadczany jest dynamiczny wzrost branży. W najbliższych latach spodziewane jest spowolnienie wzrostu lub niewielki spadek sprzedaży na rynkach hurtowych z uwagi na dużą nadprodukcję futer, która miała miejsce szczególnie w Chinach. Wskazuje się jednak, że spadek dotyczyć będzie głównie właśnie rynku chińskiego²¹.

Dynamika tego obszaru została zobrazowana na wykresie 1. bazując na ostatnich dostępnych danych dotyczących futer norek, mających największy udział w handlu skórami futerkowymi.

Wykres 1. Globalna produkcja skór norek (w mln)

Źródło: <http://www.nationalgeographic.com/magazine/2016/09/skin-trade-fur-fashion>

²¹ Szolucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce. Instytut Inicjatyw Gospodarczych i Konsumenckich Instigos, Warszawa 2017.

2.2. Główni światowi producenci

Najbardziej znaczącą pozycję na rynku produkcji skór zwierząt futerkowych zajmują kraje europejskie (60 proc. udział). Hodowla ma miejsce na pięciu tysiącach ferm w 22 krajach, przy czym dominującą pozycję na starym kontynencie zajmują trzy kraje: Dania, Finlandia i Polska. Kolejnym najbardziej istotnym graczem na rynku światowym są Chiny. 10 proc. światowej produkcji koncentruje się w krajach Ameryki Północnej, a 4 proc. udziału posiada Rosja²².

Według ostatnich dostępnych danych z 2016 roku, na europejskim rynku produkcji skór dominuje Dania (41,3 proc. rynku europejskiego) przed Polską (20,8 proc.) oraz Finlandią (10,6 proc.).

W minionych latach Polska zwiększyła produkcję, na skutek czego nasz kraj stał się drugim producentem skór zwierząt futerkowych na kontynencie, wyprzedzając Finlandię^{23,24}. Produkcja skór w poszczególnych krajach Europy w 2016 r została przedstawiona w tabeli 1.

Tabela 1. Produkcja skór w poszczególnych krajach Europy w 2016 r.

Państwo	Liczba ferm	Produkcja skór				
		Norki	Lisy	Jenoty	Szynszyle	Łącznie
Belgia	19	160 000	0	0	0	160 000
Bośnia i Herc.	50	0	0	0	9 000	9 000
Bułgaria	3	100 000	0	0	0	100 000
Czechy	10	20 000	500	0	0	20 500
Dania	1533	17 100 000	2 500	0	45 000	17 147 500
Estonia	40	46 000	15 000	0	6 000	67 000
Finlandia	914	1 940 000	2 300 000	150 000	0	4 390 000
Francja	13	140 000	0	0	0	140 000
Grecja	98	1 400 000	0	0	0	1 400 000
Hiszpania	54	750 000	0	0	0	750 000
Holandia	185	4 000 000	0	0	0	4 000 000

²² *Ibidem*

²³ <http://www.fureurope.eu/fur-information-center/fur-industry-by-country>.

²⁴ Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ hodowli zwierząt futerkowych na gospodarkę lokalną w Polsce, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie, Kraków 2017.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Państwo cd.	Liczba ferm	Produkcja skór				
		Norki	Lisy	Jenoty	Szynszyle	Łącznie
Irlandia	3	150 000	0	0	0	150 000
Islandia	30	174 000	0	0	0	174 000
Litwa	131	1 500 000	1 500	0	6 000	1 507 500
Łotwa	8	500 000	5 000	0	3 000	508 000
Niemcy	13	130 000	0	0	2 000	132 000
Norwegia	340	700 000	110 000	0	0	810 000
Polska	1144	8 500 000	50 000	10 000	80 000	8 640 000
Rumunia	153	245 000	0	0	13 000	258 000
Serbia	52	0	0	0	15 000	15 000
Słowacja	1	4 500	0	0	0	4 500
Szwecja	80	1 000 000	0	0	0	1 000 000
Węgry	200	0	0	0	14 000	14 000
Włochy	30	160 000	0	0	0	160 000
Suma	5104	38 719 500	2 484 500	160 000	193 000	41 557 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie Fur Europe

Na terenie Europy mieszczą się 5104 hodowle zwierząt futerkowych, najwięcej w Danii. Polska jest na drugim miejscu z liczbą 1144²⁵ (prawie 21 proc. wszystkich hodowli w Europie). Roczna produkcja na naszym kontynencie przekracza 41,5 mln skór, z czego niemal 39 mln (93 proc.) to skóry norek. Ponadto europejska produkcja opiera się również na hodowli lisów (6 proc.), jenotów oraz szynszyli (pozostały 1 proc.).

Wbrew narracji prowadzonej przez organizację deklarujące w swojej działalności cele pro środowiskowe czy mówiące o ochronie zwierząt, rynek hodowli zwierząt futerkowych ulega wzrostowi w krajach uznawanych w opinii publicznej za pionierów tzw. „zielonego ładu”:

- W Danii produkującej dwukrotnie więcej skór futerkowych niż w Polsce, gdzie branża jest jedną z ważniejszych gałęzi duńskiej gospodarki, rząd prowadzi debatę o etyce przemysłu futrzarskiego. Na Uniwersytecie Kopenhaskim utworzono centrum badań nad produkcją norek, ich zdrowiem i dobrotanem.
- Finlandia, podobnie jak Dania, zainwestowała w badania branży mające na celu wypracowanie standardów hodowli. Brak jest działań zmierzających do zaostrzenia prawa do hodowli.

²⁵ Aktualizacja danych pokazuje, że liczba podmiotów we wrześniu 2019 wynosi 810. Jednak dynamika rynku pozwala wnioskować, że udział Polski w światowej sprzedaży pozostał niezmienny.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

- Szwedzi w ostatnich latach zwiększyli produkcję skór norek o 20 proc.
- We Francji wartość produkcji rośnie z roku na rok.
- We Włoszech, pomimo prób wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt futerkowych, zmiany nigdy nie zostały wprowadzone²⁶.

Na globalnym rynku rośnie znaczenie nowych krajów takich jak Kazachstan, Uzbekistan, Turcja czy Iran. Rośnie także udział Ukrainy, która jest wskazywana jako główny beneficjent toczącej się debaty i ostatecznie wprowadzenia ewentualnego zakazu hodowli w Polsce. Innymi słowy, polscy hodowcy, których biznes jest zagrożony toczącej się dyskusją legislacyjną, planują lub już realizują inwestycje w rozwijanie hodowli za naszą wschodnią granicą.

Rynek rośnie dynamicznie, zwiększa się jego konkurencyjność, co skutkuje z jednej strony rywalizacją światowych hodowców, co utrudnia prowadzenie biznesu, a z drugiej strony konkurencyjność wymusza ciągłą poprawę jakości hodowli, wprowadzanie coraz bardziej wymagających standardów i stałą poprawę dobrostanu zwierząt²⁷.

Ekspertyzy wskazują, że wprowadzany w Europie całkowity zakaz hodowli zwierząt futerkowych ma miejsce w krajach, w których hodowla zwierząt futerkowych stanowi znikomy obszar działalności gospodarczej. W minionych latach zakaz wprowadziła m.in. Wielka Brytania, Austria, Chorwacja, Słowenia, Czechy, Luksemburg, Belgia, Serbia, Macedonia czy Słowacja²⁸.

Wskazuje się, że w przypadku wprowadzenia ewentualnego zakazu hodowli w europejskich krajach będących znaczącymi graczami na rynku skór futrzarskich, produkcja zostanie przesunięta w kierunku wschodnim. Na skutek rosnącego popytu światowego, swoją produkcję zwiększy m.in. Ukraina, Rosja czy ostatecznie Chiny. Pojawiają się jednak głosy, że „w świetle pojawiających się raportów na temat stanu ferm w tych krajach, istnieją obawy, czy będą one odpowiednio kontrolowane oraz czy zachowane zostaną przepisy dotyczące dobrostanu zwierząt”²⁹.

Handel skórami zwierząt futerkowych jest prowadzony przez wyspecjalizowane domy aukcyjne. Hodowcy dostarczają najczęściej skóry do kilku różnych domów aukcyjnych. Sprzedaż aukcyjna odbywa się kilka razy w roku. W Europie do największych domów należą Saga Furs w Helskinkach i Kopenhagen Fur w Danii. Poza starym kontynentem, najważniejsze domy aukcyjne to North American Fur Association w Toronto, Sojuzpushnina w Moskwie, American Legend Auctions z siedzibą w Seattle oraz Fur Harvesters Auction Inc. w Ontario, zajmujący się handlem skór zwierząt dzikich³⁰.

²⁶ Szołucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie..., op cit.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ PwC. Wpływ ekonomiczny branży hodowli zwierząt futerkowych na gospodarkę Polski. PwC Polska. Warszawa 2014.

³⁰ Szołucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie..., op cit.

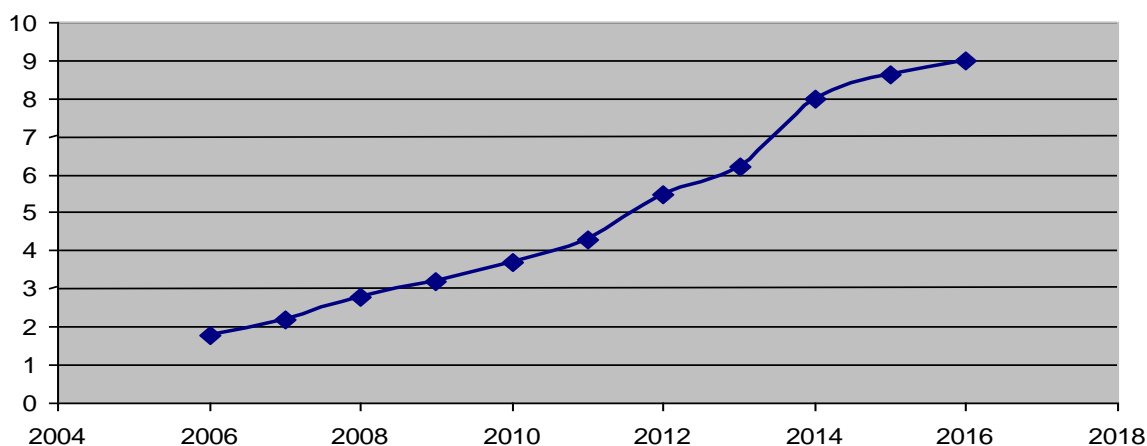
3. BRANŻA HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH W POLSCE – UJĘCIE GOSPODARCZE

3.1. Udział branży w polskim produkcie krajowym

Jak opisano w poprzednim rozdziale, Polska jest drugim największym producentem skór futrzarskich w Europie i jednym z głównych graczy na rynku światowym.

Jak wspomniano w rozdziale 1, hodowla zwierząt futerkowych w Polsce ma swoje początki w latach 20. XX w. Z uwagi na uwarunkowania historyczne i geopolityczne, rozkwit branży nastąpił dopiero po okresie transformacji gospodarczej w latach 90., notując bardzo dynamiczny wzrost po roku 2005.

Wykres 2. Roczna produkcja skór norczych w Polsce w latach 2006-2016 w mln sztuk

Źródło: Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.

Zgodnie z Ustawą o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich w Polsce zalicza się następujące zwierzęta futerkowe – „lisa pospolitego (*Vulpes vulpes*), lisa polarnego (*Alopex lagopus*), norkę amerykańską (*Mustela vison*), tchórza (*Mustela putorius*), jenota (*Nyctereutes procyonoides*), nutrie (*Myocastor coypus*), szynszylę (*Chinchilla lanigera*) i królika (*Oryctolagus cuniculus*), do utrzymywanych w celu produkcji surowca dla przemysłu futrzarskiego, mięsnego i włókienniczego”³¹.

W produkcji dominuje hodowla nerek (prawie 9 mln szt. po roku 2016, tj. 98 proc. całego wolumenu chowu zwierząt futerkowych w kraju). Skala produkcji plasuje Polskę na trzecim miejscu na świecie wśród największych sprzedawców futer norczych (po Danii i Chinach). Pozostałe hodowane w kraju gatunki to głównie szynszyle, lisy i jenoty. W celu pozyskania skór hoduje się także nutrie, tchórze i króliki, przy czym skala produkcji ma niewielkie znaczenie ekonomiczne³².

³¹ Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich. Dz.U. 2007 nr 133 poz. 921.

³² Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Jak wspomniano, domeną polskich hodowli są norki. Kraj posiadał w 2016 roku ponad 20 proc. udziału w światowej produkcji futer tego gatunku. Rodzima branża hodowli norek zgodnie z szacunkami przynosi rocznie przychody od 400 mln do 600 mln euro. Natomiast wartość polskiego eksportu surowych i wyprawionych skór futerkowych wynosi 1,3 mld zł³³. Według danych PwC, już w 2013 roku całkowity wkład hodowców w gospodarkę kraju wynosił 1,3 mld zł, przy wartości dodanej wygenerowanej bezpośrednio przez hodowców na poziomie 570 mln zł. Stanowiło to nieco poniżej 1 proc. PKB, przy czym liczby te przekładały się na aż 2,5 proc. wartości dodanej całego rolnictwa. Ponadto dochody ludności wygenerowane dzięki działalności ferm zostały obliczone łącznie na 587 mln zł, a dochody samych hodowców i ich pracowników na 274 mln zł.³⁴ Od roku 2013 wartość polskiej produkcji dynamicznie rosła, zatem można zakładać, że rzeczywiste wartości w 2020 roku mogą znacznie przekraczać dostępne szacunki sprzed kilku lat.

Dodatkowo wokół hodowli zwierząt futerkowych funkcjonuje łańcuch firm kooperujących z branży stolarskiej (budowa i utrzymanie w pożądanym stanie technicznym drewnianych pawilonów), budowlanej (budowa, bieżące konserwacje i remonty ogrodzeń, budynków, klatek dla zwierząt, dróg dojazdowych, infrastruktury technicznej), transportowej (przewóz ludzi, zwierząt, skór, pasz, ściółki) czy weterynaryjnej (prowadzenie szczepień i badań stanu zdrowotnego zwierząt)³⁵. Obecność ferm na danym terenie wiejskim wpływa na zwiększone zapotrzebowanie na usługi i produkty oraz w konsekwencji zwiększenie zatrudnienia w całym regionie.

Pomimo że światowa koniunktura w minionych latach powinna napawać branżę optymizmem, tak w jakościowych badaniach oceny postrzegania przyszłości przez hodowców wyłaniał się z nich pesymizm i niepewność, powodujące podejście zachowawcze. Połowa z ankietowanych na perspektywy rozwoju branży patrzy pesymistycznie. Tylko pięciu hodowców w ciągu ostatnich dwóch lat zwiększyło swoje stada. Większość nie zamierza zwiększać rozmiarów produkcji skór, choć ponad połowa była zdania, że ich dochody w ostatnich 2-3 latach w porównaniu z rokiem obecnym były większe. Aż 66 proc. ankietowanych deklarowało, że wstrzymuje się od inwestycji, choć większość z nich upatrywała szansę na zwiększenie dochodów właśnie w zwiększeniu produkcji skór³⁶.

W ekspertyzach podkreśla się, że hodowla zwierząt futerkowych nie podlega dotacjom, w odróżnieniu do innych działów produkcji rolnej, a tym samym nie stanowi ona obciążenia dla budżetu państwa.

³³ Instytut Przedsiębiorczości i Rozwoju. *Prawne i Ekonomiczne Aspekty Zakazu Hodowli Zwierząt Futerkowych*. Warszawa 2017.

³⁴ PwC. *Wpływ... op cit.*

³⁵ Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., *Wpływ..., op cit.*

³⁶ *Ibidem.*

3.2. Rentowność

Jak wspomniano wcześniej, Polska była jednym z pierwszych krajów w Europie, gdzie rozwinęły się hodowle zwierząt futerkowych. Jednak branża rozwinęła się znacząco dopiero w latach 90. XX wieku. Niskie bariery wejścia w postaci braku konieczności zaangażowania kapitału w patenty czy badania oraz możliwości efektu skali, pozwalały w okresie pierwszych kilkunastu lat po transformacji na osiąganie dynamicznych zysków. Czynniki te powodowały napływ kolejnych przedsiębiorców do branży i otwieranie nowych ferm. Przyjmuje się, że faza inkubacji fermy hodowlanej zwierząt futerkowych trwa ok. 2 lata. Innymi słowy, po tym czasie hodowcy są w stanie sprzedawać wytworzone skóry³⁷. Po roku 2008 hodowle zwierząt futerkowych opisuje się już rynek jako wysoce konkurencyjny. Pomimo dużej konkurencji zarówno krajowej, jak i na rynkach zagranicznych, branża notuje w minionych latach dynamiczny wzrost produkcji.

Ponad 95 proc. skór wyprodukowanych w Polsce jest przeznaczanych na eksport. Na kondycję działalności polskich hodowców w znaczącym stopniu mają wpływ trendy i zmiany zachodzące na rynku globalnym. Głównym czynnikiem wpływającym na rentowność produkcji są zmiany cen na aukcjach skór. Dynamika wahań jest znacząca. W okresie kilku miesięcy można notować kilkudziesięcioprocentowe różnice.

Według ostatnich dostępnych danych dla roku 2013, małe gospodarstwo (maksymalnie 5000 hodowanych zwierząt, przy średniej liczebności 1300) generuje roczne przychody w wysokości ok. 630 tys. zł. Duże fermy (ponad 5000 zwierząt, przy średniej ok. 85 tys. osobników) tworzyły przychód na poziomie ok. 10 300 tys. zł.³⁸ Rosnąca rodzima produkcja skór futrzarskich w minionych latach pozwala szacować znacząco wyższe przychody rolników działających w branży.

Wysokość zysku osiąganego przez hodowców zależy nie tylko od przychodów, ale i kosztów, jakie muszą ponieść. Do głównych kosztów ponoszonych przez fermy zalicza się wydatki: na pasze, środki farmaceutyczno-chemiczne, energię, remonty, inwestycje czy zakupy ściółki dla zwierząt i odzieży ochronnej dla pracowników. Największy udział we wszystkich kosztach stanowią pasze i produkty pochodzenia zwierzęcego, będące karmą dla zwierząt futerkowych. Wysokość wydatków w tej grupie szacuje się od 57 proc. do aż 80 proc. wszystkich wydatków.³⁹ Fermi hodowli zwierząt futerkowych posiadają znaczący udział w rynku utylizacji produktów pochodzenia zwierzęcego. Prawie 60 proc. badanych ferm kupuje pasze u lokalnych dostawców i producentów. 22 proc. ankietowanych wskazywało, że przygotowuje pasze we własnym zakresie. 19 proc. hodowców zdobywa paszę na rynkach ponadlokalnych⁴⁰.

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *PwC. Wpływ... op cit..*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.*

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Z uwagi na rosnącą dynamikę sprzedaży na rynkach światowych, branża podjęła w minionych latach wysokie nakłady inwestycyjne. Z uwagi na niestabilne otoczenie prawne, wielu hodowców deklaruje jednak, że powstrzymuje się od podejmowania nowych inwestycji.

Istotnym odnotowania jest fakt, że w branży ulokowany jest niemal w całości polski kapitał. Aż 92 procent właścicieli ferm deklaruje, że nie korzysta i nigdy nie korzystało z zagranicznych źródeł finansowania⁴¹. Tym samym wypracowane środki finansowe nie są transferowane za granicę i pozostają w kraju. Jest to niezwykle istotne z punktu widzenia polskiej gospodarki i celów założonych w rządowej strategii rozwojowej kraju.

3.3. Eksport

W opracowaniu zespołu dra Łapińskiego podaje się, że 95 proc. produkcji futer przeznaczanych jest na eksport, co przynosi przychody w kwocie około 1,5 miliarda złotych rocznie³².

Wartość eksportu skór zwierząt futerkowych wzrasta ponadto z roku na rok. Szczegółowe dane dla lat 2012 – 2015 znajdują się w tabeli 2. Od roku 2009 liczba sprzedawanych przez polskich hodowców skór zwiększa się niemal trzykrotnie w okresie pięcioletnim, przy ośmiokrotnym wzroście wartości sprzedaży⁴². Wartość eksportu w przedstawionym okresie zwiększa się o 30 proc.⁴³

Tabela 2. Eksport skór zwierząt futerkowych w Polsce w latach 2012-2015*

	Eksport w mld zł	Wskaźnik dynamiki (proc.)**
2012	1,090	94,6
2013	1,244	97,1
2014	1,346	107,1
2015	1,428	99,8

* wg kodu SITC 61: skóra, wyprawione skóry futerkowe

** wskaźnik dynamiki liczony w cenach stałych. Rok poprzedni = 100.

Źródło: Szolucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie..., op cit; Roczniki Statystyczne Handlu Zagranicznego GUS 2013-2016.

⁴¹ Instytut Inicjatyw Gospodarczych i Konsumenckich INSTIGOS. Badanie zatrudnienia oraz źródeł finansowania ferm zwierząt futerkowych w Polsce. Warszawa 2017.

⁴² Ibidem.

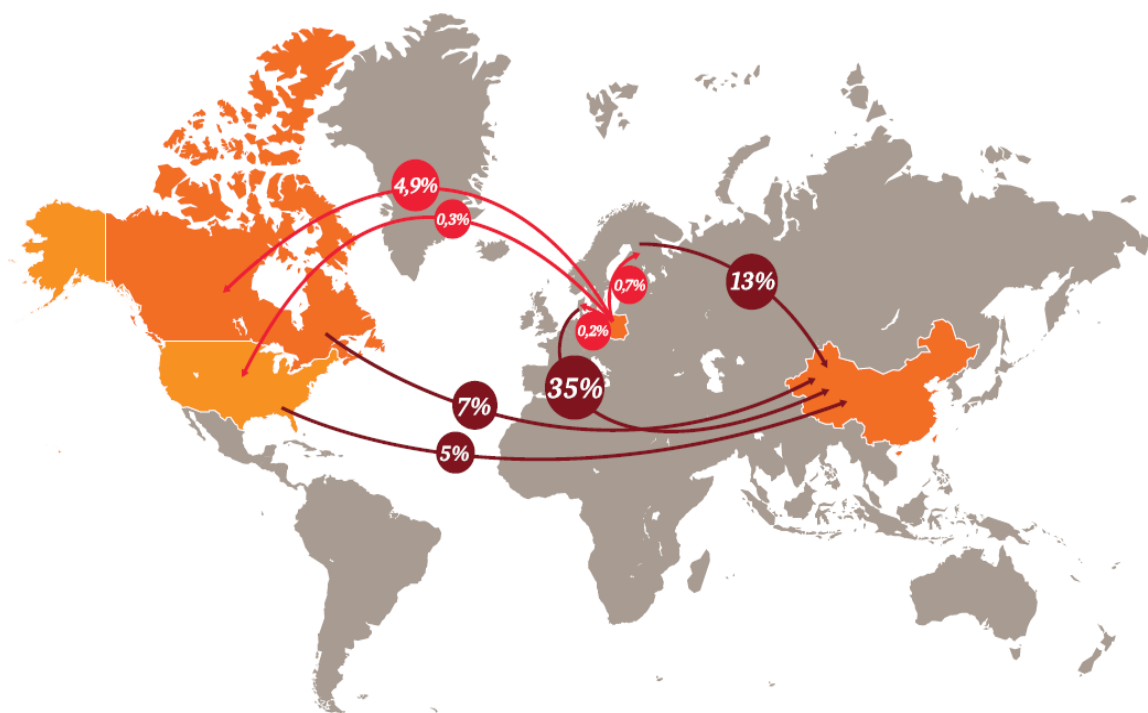
⁴³ Roczniki Statystyczne Handlu Zagranicznego GUS 2013-2016.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Wartość eksportu branży, według danych GUS, stanowiła w 2013 roku 4 proc. całości eksportu rolno-spożywczego. Dane z roku 2015 pokazują, że udział eksportu skór futerkowych w stosunku do eksportu zwierząt i produktów pochodzenia zwierzęcego wyniósł 4,7 proc.⁴⁴

Głównym kierunkiem eksportu skór futrzarskich są Chiny gdzie trafia 60 proc. globalnej produkcji. Polska branża ma silne powiązania z poza unijnymi rynkami zagranicznymi, co zostało przedstawione na rysunku 1. Głównymi odbiorcami polskich skór futrzarskich są ponadto: Kanada, Finlandia, Stany Zjednoczone i Dania. W tych krajach zlokalizowane są opisane największe światowe domy aukcyjne skór. Polski eksport futrzarski stanowi ok. 5 proc. całkowitej wartości globalnego handlu.

Mapa 1. Procentowy udział wybranych regionów świata w globalnej produkcji skór zwierząt futerkowych w 2012 roku

Źródło: Szacunki PwC na podstawie danych z domów aukcyjnych, publikacji akademickich, opracowań rządowych, narodowych baz danych oraz wywiadów

⁴⁴ Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2016, Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2016, GUS 2016.

Jako ciekawostkę można dodać, że surowe skóry futerkowe stanowią drugi najważniejszy produkt eksportowy stanowiący 20,8 proc. całego eksportu Polski do Kanady zaraz po wyrobach przemysłu elektromaszynowego.⁴⁵ „Skóry odgrywają bardzo istotną rolę w wymianie handlowej i gospodarczej w stosunkach polsko-kanadyjskich, a na mocy umowy CETA postępuje ciągła liberalizacja handlu między tymi krajami”⁴⁶.

Branża hodowli zwierząt futerkowych jest znaczącą częścią polskiego rolnictwa i całej gospodarki. Sektor notuje wzrosty, a trendy na światowych rynkach dowodzą, że w najbliższej przyszłości zapotrzebowanie na skóry nie będzie maleć⁴⁷.

3.4. Wpływy do budżetu

Branża hodowli zwierząt futerkowych, z uwagi na rozmiary produkcji, jest znaczącym płatnikiem podatków PIT, VAT, składek społecznych oraz pozostałych podatków (m.in. rolnego czy od nieruchomości). Niestety, Ministerstwo Finansów nie jest w stanie wyodrębnić wysokości podatków należnych z tytułu prowadzenia określonego działu specjalnego produkcji rolnej. Dostępne dane odnoszą się do szerokiego zakresu, to jest rozliczenia wszystkich podatników prowadzących dział specjalny produkcji rolnej. W grupie tej znajduje się m.in. hodowla zwierząt futerkowych. W 2015 roku w grupie tej znajdowało się około 30 tys. jednostek, które uzyskały dochody z tytułu prowadzenia działalności w wysokości 514 mln zł.⁴⁸

PwC szacuje, że przeciętna roczna wysokość podatków płaconych przez małe gospodarstwa hodowlane (do 5000 zwierząt) wynosiła 96,8 tys. zł. Dla dużych gospodarstw kwota ta wynosiła 486 tys. zł rocznie. Dalej raport PwC wskazuje, że już w 2013 roku branża odprowadziła do budżetu państwa 291 mln zł z tytułu dochodów podatkowych i składek społecznych. Same fermy z kolei wpłaciły siedem lat temu około 91 mln zł, co stanowiło 1 proc. całego dochodu polskiego budżetu⁴⁹. Po raz kolejny należy zaznaczyć, że są to ostatnie dostępne dane, nie uwzględniające takich czynników jak rosnąca produkcja i sprzedaż. Aktualizując dane jedynie o wskaźniki rocznej inflacji, można przyjąć, że duże gospodarstwo na koniec 2020 roku opłaca szacunkowo podatki w wysokości 503,5 tys. zł (gdzie 90 proc. tej kwoty stanowią podatki VAT, składki i PIT-y pracowników i właścicieli). Dla małej fermy wartość danin szacuje się na 100,3 tys. zł.

⁴⁵ Ministerstwo Rozwoju. *Analiza gospodarczo-handlowa Całościowego Gospodarczego i Handlowego Porozumienia z Kanadą (CETA) dla polskiej gospodarki i przedsiębiorców – wybrane zagadnienia*. Warszawa 2016.

⁴⁶ Szołucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. *Znaczenie...*, op cit.

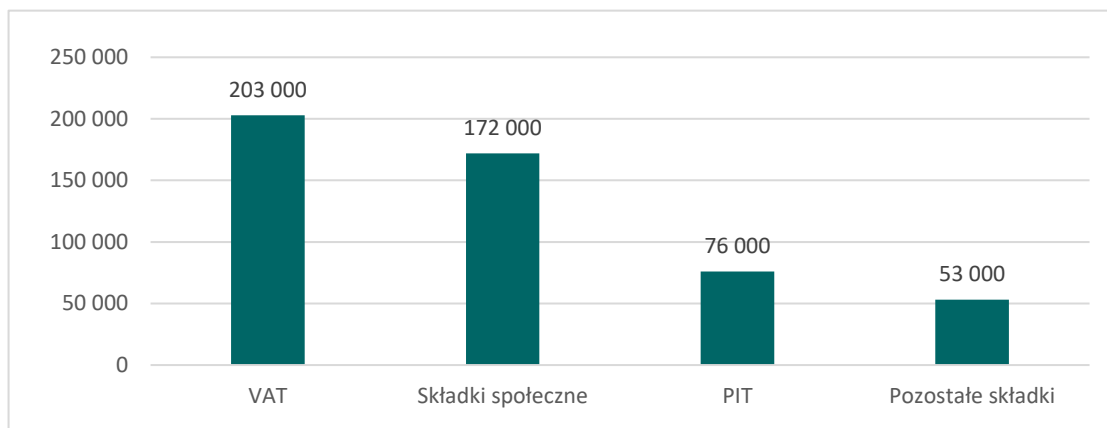
⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47EF/%24FILE/i13585-o1.pdf>.

⁴⁹ *Ibidem*.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

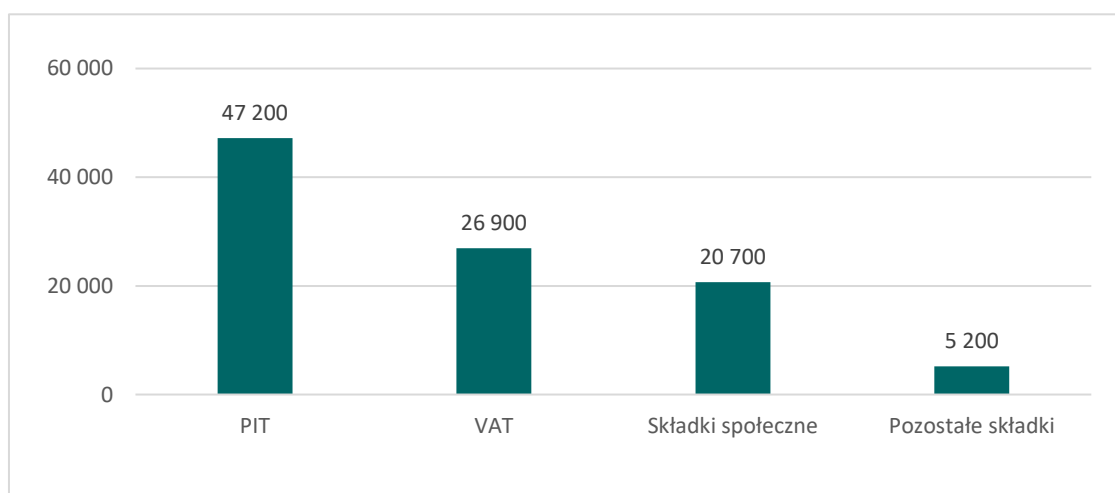
Wykres 3. Szacunkowa przeciętna wartość podatków odprowadzanych w dużych gospodarstwach na koniec 2020 roku (zł)*

* W oszacowaniu wykorzystano dane za 2013 rok na podstawie raportu Wpływ..., zaktualizowane na podstawie rocznych wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych GUS w latach 2014-2019 oraz prognozę inflacji na koniec 2020 roku wg danych ING Banku Śląskiego na dzień 15.01.2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.

Wykres 4. Szacunkowa przeciętna wartość podatków odprowadzanych w małych gospodarstwach na koniec 2020 roku (zł)*

* W oszacowaniu wykorzystano dane za 2013 rok na podstawie raportu Wpływ..., zaktualizowane na podstawie rocznych wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych GUS w latach 2014-2019 oraz prognozę inflacji na koniec 2020 roku wg danych ING Banku Śląskiego na dzień 15.01.2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.

Należy także dodać, że poza bezpośrednimi wpływami od branży futrzarskiej w Polsce do budżetu państwa dochodzą wpływy pośrednie, wynikające np. z zakupów dokonywanych w celu prowadzenia przedsiębiorstwa.

3.5. Liczba ferm

Według danych z roku 2017 pochodzących z raportu o wpływie hodowli zwierząt futerkowych na gospodarkę lokalną w Polsce, przygotowanego przez Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, w Polsce funkcjonowało 1114 ferm zwierząt futerkowych. Trendy minionych lat sprawiły, że liczba ferm uległa zmniejszeniu. Bazując na danych Inspektoratów Weterynarii, we wrześniu 2020 roku w naszym kraju działa 810 ferm.

Tabela 3. Liczba ferm oraz ilość zwierząt futerkowych na dzień 10 września 2020 r.

Województwo	liczba aktywnych ferm
dolnośląskie	25
kujawsko-pomorskie	24
lubelskie	39
lubuskie	28
łódzkie	31
małopolskie	34
mazowieckie	94
opolskie	19
podkarpackie	52
podlaskie	32
pomorskie	42
śląskie	42
świętokrzyskie	25
warmińsko-mazurskie	7
wielkopolskie	263
zachodniopomorskie	53
RAZEM	810

Źródło: Dane Wojewódzkich Inspektoratów Weterynarii z dn. 11.09.2020r

Fermy znajdują się najczęściej na obszarach cechujących się glebami niskiej jakości czy nienadających się pod uprawę roślin.⁵⁰ Największa ich koncentracja jest widoczna w województwach wielkopolskim, mazowieckim, czy zachodniopomorskim.

Rodzaj hodowli w poszczególnych województwach przedstawia tabela nr 4.

⁵⁰ <http://pzhpzf.pl/fermowe-zwierzeta-futerkowe.html>.

Tabela 4. Liczba ferm oraz ilość zwierząt futerkowych na dzień 10 września 2020 r.

Województwo	lis pospolity		lis srebrzysty		lis polarny		jenot		królik		norka amerykańska		nutria		szynszyla		inne*		liczba aktywnych ferm
	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	zwierzęta	fermy	
dolnośląskie	598	3	1 202	4	8	1	749	2	18 816	5	398 493	12	0	0	1 388	4	6	1 ferma * tchórz	25
kujawsko-pomorskie	0	0	0	0	0	0	0	0	274	4	173 222	12	0	0	10 885	8	0		24
lubelskie	4 783	6	1 545	4	130	2	820	2	8	1	89 457	9	0	0	1 696	5	0		39
lubuskie	0	0	595	31	130	2	650	1	4 800	1	824 498	25	0	0	2 060	3	20	1 ferma * lis płomienisty	28
łódzkie	1 190	2	3 055	7	1 750	2	350	1	9 363	5	49 650	7	0	0	20 858	5	218	2 fermy * lis niebieski	31
małopolskie	310	1	640	2	39	2	0	0	17 320	10	10 211	3	35	1	4 686	15	1 052	1 ferma* norka fermowa	34
mazowieckie	1 500	3	7 528	9	2 170	1	520	1	42 500	11	314 355	46	0	0	4 533	15	0		94
opolskie	90	1	150	1	593	2	800	2	1 095	6	184 600	5	0	0	1 174	2	0		19
podkarpackie	466	2	1 729	16	281	6	176	2	1 797	9	10 363	8	0	0	6 430	8	175	1 ferma * tchórz	52
podlaskie	2 266	5	578	3	2 802	9	2 440	3	325	2	62 100	6	200	1	2 130	3	0		32
pomorskie	914	6	1 652	9	400	3	450	4	0	0	117 960	18	0	0	10 064	16	0		42
śląskie	305	1	2 178	7	293	2	0	0	891	13	117 432	8	0	0	4 279	16	0		42
świętokrzyskie	0	0	445	4	355	3	70	1	9 891	4	23 972	5	0	0	2 835	7	100	1 ferma * zajęc szarak	25
warmińsko-mazurskie	0	0	0	0	260	1	0	0	46	2	18 000	1	0	0	23 250	2	0		7
wielkopolskie	2 448	8	2 818	18	8 122	17	4 553	15	96 797	31	3 104 930	153	0	0	8 822	21	0		263
zachodnio-pomorskie	0	0	1 126	2	0	0	192	1	150	3	874 901	36	0	0	5 476	2	0		53
RAZEM	14 870	38	25 241	117	17 333	53	11 770	35	204 073	107	6 374 144	354	235	2	110 566	132	1 571	7	810

Źródło: Dane Wojewódzkich Inspektoratów Weterynarii z dn. 11.09.2020 r.

3.6. Zatrudnienie

W publicznych rejestrach (np. ZUS) brak jest danych pozwalających na precyzyjne określenie wysokości zatrudnienia w branży.

Dane Zakładu Ubezpieczeń Społecznych nie obejmują podmiotów, które nie mają hodowli zwierząt zgłoszonej jako działalność dominująca. Dane KRUS nie uwzględniają osób spowinowacanych z właścicielem, podczas gdy większość ferm to rodzinne gospodarstwa rolne. Dane nie obejmują także agencji pracy oraz outsourcingu. Innym problemem utrudniającym oszacowanie zatrudnienia jest brak w rejestrach informacji od spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, które mogą do Krajowego Rejestru Sądowego zgłosić jedynie do 10 kodów PKD. Ponadto publiczne rejestry nie obejmują umów cywilnoprawnych.

Oszacowania wysokości zatrudnienia w branży podjął się Instytut Gospodarczy Instigos, który bazując na badaniu zrealizowanym metodą telefonicznych, standaryzowanych wywiadów kwestionariuszowych oszacował zatrudnienie na około 13 000 miejsc pracy bezpośrednio na fermach. Dodatkowo w firmach powiązanych z hodowlą zwierząt futerkowych szacuje się, według różnych źródeł, zatrudnienie na poziomie od 40 000 do 50 000 osób. Średnie zatrudnienie na fermach wynosi ok 13 pracowników. Przy czym „ferma, w której hodowanych jest 10 000 samic, jest potencjalnym źródłem zatrudnienia dla średnio 15 pracowników stałych i dodatkowych 10 w sezonie. Ferma powyżej 25 tys. samic to z kolei zatrudnienie dla 50 stałych i 45 sezonowych pracowników. W przypadku 90 proc. ankietowanych ferma stanowiła główne źródło ich utrzymania”⁵¹.

Znaczenie zatrudnienia w fermach na obszarach wiejskich jest akcentowane przez władze gmin, na terenie których funkcjonują gospodarstwa.

„Starostowie, burmistrzowie i wójtowie gmin, w których funkcjonują fermy norek podkreślają, że dynamiczny rozwój tego sektora rozpoczął się w Polsce na początku lat 90., kiedy to na obszarach wiejskich odnotowywane było znaczne bezrobocie. Bardzo istotne jest tu ponadto zatrudnienie w przedsiębiorstwach wspierających hodowlę norek działających na analizowanym obszarze.”⁵²

Przeciętne wynagrodzenie w branży szacowane było w widełkach od 4 do 5,5 tys. zł brutto/m-c, w zależności od doświadczeń i umiejętności pracowników⁵³.

⁵¹ Instytut Przedsiębiorczości i Rozwoju. Prawne... op cit; Szolucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie... op cit; Instytut Gospodarki Rolnej, Fundacja Wsparcia Rolnika Polska Ziemia. Hodowla Zwierząt Futerkowych w Polsce. Dane dotyczące branży. Warszawa 2017.

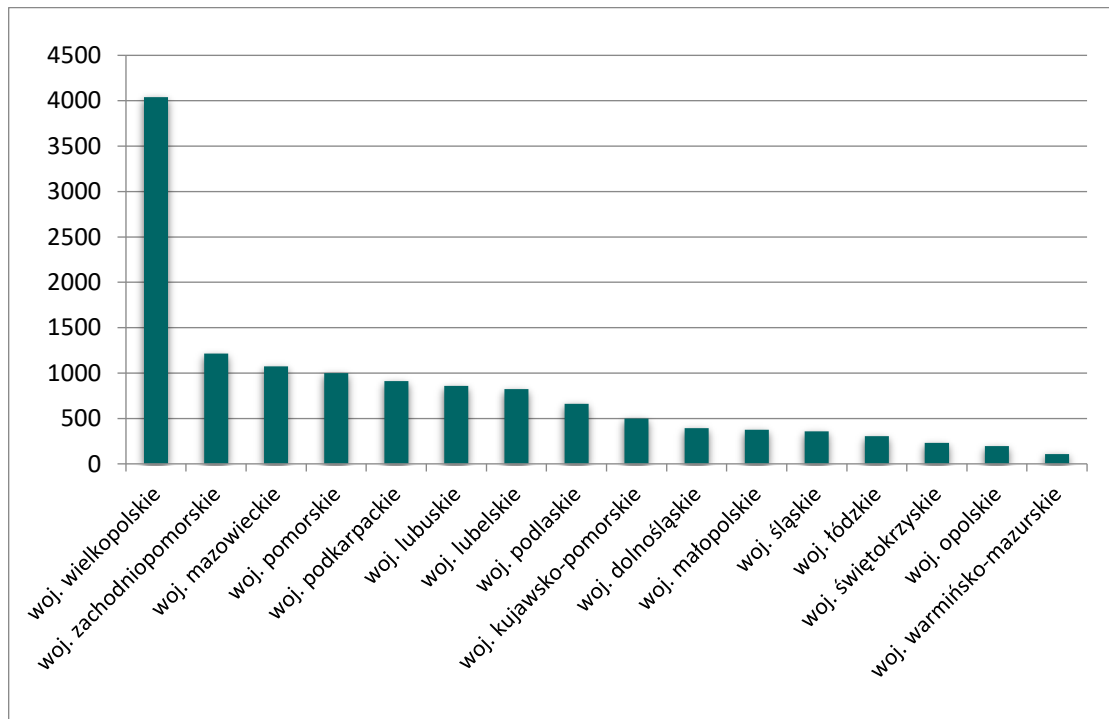
⁵² Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.

⁵³ Wg danych z 2017 r. z Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit. z uwzględnieniem średniego rocznego wzrostu wynagrodzeń dla roku 2018 oraz 2019.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Szczegółowe informacje na temat geograficznego rozmieszczenia zatrudnienia w poszczególnych województwach są przedstawione na wykresie 5.

Wykres 5. Zatrudnienie na fermach zwierząt futerkowych wg województw

Źródło: Szotucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie..., op cit

Wśród właścicieli ferm dominują osoby w wieku 46-55 lat z wykształceniem wyższym. Ponad połowa właścicieli posiada co najmniej 20 letnie doświadczenie w hodowli. Rzadko ferma nie stanowi podstawowego źródła dochodu dla jej właściciela⁵⁴.

⁵⁴ Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.

4. KWESTIE ŚRODOWISKOWE, ETYCZNE I SPOŁECZNE DZIAŁANIA BRANŻY HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH

4.1. Kwestie środowiskowe

W temacie wpływu ferm na środowisko często podnoszona jest kwestia wzajemnego oddziaływania hodowli zwierząt na środowisko i odwrotnie.

Istotną funkcją, którą spełniają farmy mięsożernych zwierząt futerkowych jest utylizacja ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego (UPPZ). „W żywieniu zwierząt wykorzystuje się setki tysięcy ton odpadów z ubojni drobiowych, rzeźni, odpadów rybnych, odpadów przemysłu mleczarskiego, które należałoby utylizować w inny sposób. W tym przypadku farmy spełniają rolę ekologicznego zakładu utylizacyjnego. Obliczone wskaźniki sprawności utylizacyjnej ferm wahają się od 76,9 do 94,9 proc. W praktyce oznacza to, że np. 100 ton UPPZ, które trafią na fermę zostanie zredukowane do 5,1 - 23,1 ton odpadów w postaci tłuszczu i tuszek zwierząt futerkowych. Pozostałe tony odpadów zostają przekształcone w skóry i obornik”⁵⁵.

Wartość ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego podlegających utylizacji przez zakłady mięsne, drobiarskie i zakłady przetwórstwa rybnego w Polsce jest szacowana na około 600 mln zł rocznie. Jest to wartość rynku odpadów odsprzedawanych hodowcom zwierząt futerkowych. Hodowcy zaznaczają, że farmy są najbardziej ekologiczną formą zagospodarowania produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego.

Jak szacują autorzy raportu pt. „Wpływ hodowli zwierząt futerkowych na gospodarkę lokalną w Polsce” pod kierownictwem dra inż. Stanisława Łapińskiego „jedna norcza samica może skonsumować w ciągu roku około 90 kg paszy, a jedno odchowane młode około 40 kg. Przyjmując, że pasza ta w około 70-80 proc. składa się z mięsa, ferma w ciągu roku zutylizuje od 1,95 do 2,22 tys. ton ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego (UPPZ), za które nie tylko zapłaci lokalnym ubojniom 0,30-1,00 zł/kg, ale też rozwiąże ich problem z odpadami, które normalnie wymagałyby kosztownej utylizacji (0,50 zł/kg), co zwiększyłoby ostatecznie cenę mięsa. W tym kontekście ferma staje się też ważnym ogniwem w ochronie środowiska.”⁵⁶

Zauważa się, że w krajach, w których likwidowane są hodowle zwierząt na futra, w niedługim czasie po wprowadzeniu ustawowego zakazu, obserwowana jest ekspansja firm utylizacyjnych, co skutkuje częściową monopolizacją tych rynków, czego przykładem może być Holandia, Austria, Niemcy czy Czechy⁵⁷.

⁵⁵ Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit. na podstawie Lorek M.O., Gugolek A. 2014. Farmy mięsożernych zwierząt futerkowych – ekologiczne zakłady utylizacyjne. <http://www.hzf.waknor.nazwa.pl/pl/hodowcy/doradztwo,635.htm>.

⁵⁶ Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ..., op cit.

⁵⁷ Ibidem.

Hodowcy zaznaczają, również inne prośrodowiskowe aspekty działalności branży:

- Odchody zwierząt futerkowych, jako produkt uboczny pochodzenia zwierzęcego, stanowią doskonały nawóz organiczny. Znajduje on zastosowanie w użyźnianiu gleb i zastępuje nawozy przemysłowe, które w negatywny sposób oddziałują na środowisko naturalne⁵⁸.
- Futro jest materiałem ekologicznym. Skóra wraz z okrywą włosową to produkt wytwarzany naturalnie i w pełni biodegradowalny pozostający bez wpływu na środowisko.
- Futra naturalne są trwałe, w małym stopniu podatne na zmianę w trendach modowych, nie tracą swoich właściwości przez dekady. Dzięki tym czynnikom pozostają w użyciu przez bardzo długi czas, co czyni je najbardziej ekonomicznym i ekologicznym materiałem w przemyśle modowym⁵⁹.

Czy wiesz, że....

Kwestią sporną w temacie oddziaływania na środowisko naturalne pozostaje używanie futer sztucznych. Organizacje deklarujące hasła prośrodowiskowe lobbują na rzecz futer sztucznych oraz innych syntetycznych okryć wierzchnich, jako substytutu materiałów naturalnych. Hodowcy zwierząt futerkowych kontrargumentują szkodliwość dla środowiska tworzyw sztucznych. Futra syntetyczne otrzymuje się w technologii przetwarzania ropy naftowej. Ich proces produkcji, transportu czy utylizacji pozostawia znaczący ślad w środowisku naturalnym. Skóry syntetyczne ulegają biodegradacji przez okres nawet kilkuset lat.

4.2. Standardy

Z uwagi na toczącą się dyskusję publiczną na temat ferm zwierząt futerkowych w ogniu debaty znajdują się kwestie dotyczące standardów hodowli. W tym obszarze można odnieść wrażenie, że wszyscy interesariusze są zgodni w zakresie konieczności przestrzegania standardów oraz istniejących regulacji prawnych. Organizacje hodowców dążą do maksymalnego ograniczenia cierpienia zwierząt. Do tego celu dążą również aktywiści działający na rzecz zwierząt.

Z punktu widzenia hodowców, podnoszenie standardów hodowli leży w ich interesie. Opinia społeczeństwa na temat standardów hodowli w istotny sposób wpływa na popyt.

Wśród działań w zakresie samoregulacji branży można wymienić wprowadzony przez Polski Związek Hodowców Zwierząt Futerkowych w 2013 roku, Kodeks Dobrych Praktyk. Hodowcy coraz chętniej przyłączają się także do programów certyfikacji, stwarzających gwarancję przestrzegania na danej fermie norm i standardów w zakresie humanitarnej hodowli, gdzie warunki życia zwierząt są zapewnione na właściwym poziomie.

⁵⁸ <http://pzhpzf.pl/fermowe-zwierzeta-futerkowe.html>.

⁵⁹ <http://www.nafa.ca/resources>.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Jak zostało to opisane w części dotyczącej uregulowań prawnych branży, fermy futerkowe podlegają licznym kontrolom m.in. ze ramienia Powiatowej Inspekcji Pracy, Powiatowego Lekarza Weterynarii, Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska czy Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego. Pomimo tego, w minionych latach pojawiały się nieprawidłowości. Główne zarzuty dotyczyły działania w nielegalnie wybudowanych obiektach, niezgodnych z przepisami weterynaryjnymi w części ferm. Raport Najwyższej Izby Kontroli z 2011 roku wykazał, że sprawowany nadzór był niejednokrotnie nierzetelny i nieskuteczny⁶⁰. Kolejny Raport NIK z 2014 roku wykazał ogólną poprawę w przestrzeganiu i egzekucji norm. NIK pozytywnie ocenił wówczas postępowanie ze skargami zgłaszanymi przez społeczeństwo⁶¹.

Podczas kontroli Inspekcji Weterynaryjnej z roku 2016 stwierdzono nieprawidłowości w zakresie niezapewnienia minimalnej powierzchni utrzymania zwierząt (w 13 przypadkach), zbyt rzadkiego usuwania odchodów i niezjedzonej karmy (w 13 przypadkach), braku codziennej kontroli wyposażenia (w 4 przypadkach), niezapewnienia zwierzętom stałego dostępu do wody (w 3 przypadkach)⁶². Skala nieprawidłowości dotyczyła jednak nieco ponad 1 proc. podmiotów działających w Polsce, a hodowle gdzie stwierdzono naruszenia nie zajmowały czołowego miejsca w branży futrzarskiej. Należy nadmienić, że standardy i przestrzeganie prawa ulega poprawie. Pomiędzy rokiem 2015 a 2016 liczba stwierdzonych nieprawidłowości zmniejszyła się o 59 proc.⁶³

Związek Przedsiębiorców i Pracodawców konsekwentnie w swych działaniach popiera działania o charakterze autoregulacyjnym. Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych (PZHiPZF) prowadzi audyt wewnętrzny i przyznaje certyfikat fermom spełniającym wymagania zawarte w protokole audytu.

Certyfikacja „ma na celu pomoc hodowcom w spełnieniu podstawowych wymogów prawa dotyczących ich hodowli w zakresie bioasekuracji ferm, obrotu ubocznymi produktami pochodzenia zwierzęcego, dobrostanu, prowadzenia dokumentacji itp. Takie przygotowanie w znacznym stopniu ułatwi odbycie urzędowych kontroli inspekcyjnych. Komisja, przeprowadzająca audyt, składa się z grupy fachowców, wskazanych przez Zarząd Polskiego Związku Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych. Każde gospodarstwo otrzymuje certyfikat po spełnieniu wymagań zawartych w protokole audytu.”⁶⁴

⁶⁰ Informacja o wynikach kontroli sprawowania nadzoru przez inspekcje państwowe nad funkcjonowaniem ferm zwierząt futerkowych w województwie wielkopolskim, Nr ewid. 181/2014/P/14/050/KRR, Najwyższa Izba Kontroli, Poznań 2011.

⁶¹ Informacja o wynikach kontroli: Nadzór nad funkcjonowaniem ferm zwierząt, Nr ewid. 181/2014/P/14/050/KRR, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2014.

⁶² http://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/pet_20170718_d41/%24file/pet_20170718_d41.pdf.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ <http://pzhpzf.pl/certyfikacja.html>.

W minionych latach wdrożono także system certyfikacji WelFur dla całej europejskiej branży futrzarskiej. Jego celem jest wprowadzenie wiarygodnego źródła oceny prowadzenia hodowli w oparciu o badania naukowe i audyt przeprowadzany przez niezależną jednostkę kontrolującą. Wprowadzenie systemu ma wpływać na poprawę dobrostanu zwierząt i edukację hodowców, zapewnienie transparentności poprzez udostępniania wyników audytu opinii publicznej⁶⁵. Wśród kryteriów do przyznania certyfikatu są: brak głodu i pragnienia u zwierząt, komfortowe warunki w klatkach, komfort termiczny, swoboda ruchu, brak chorób, brak ran, zajmowanie się zwierzętami przez obsługę w sposób niepowodujący bólu, poprawne zachowania i reakcje zwierząt, pozytywny stosunek ludzi do zwierząt i odwrotnie, dobry stan emocjonalny zwierząt⁶⁶.

4.3. Społeczeństwo i opinia publiczna

W raportach dotyczących branży często przytaczane są dane mówiące, że hodowla zwierząt futerkowych stanowi jedynie ćwierć procenta zwierząt wykorzystywanych na potrzeby ludzkie. Dla porównania dwa razy tyle żyje w schroniskach, a dziesięciokrotnie więcej ginie na autostradach⁶⁷.

W innym ujęciu zauważa się, że większość badanych akceptuje wykorzystanie produktów pochodzenia zwierzęcego, jeżeli spełnione są następujące kryteria:

- gatunek nie jest zagrożony,
- zwierzęta nie doświadczają okrucieństwa i niepotrzebnego cierpienia,
- zabijanie ma uzasadniony cel,
- marnotrawstwo jest minimalne⁶⁸.

Jak zauważają autorzy raportu „Znaczenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce” z Instytutu Gospodarczego Instigos, „wszystkie cztery powyższe kryteria są spełnione przez hodowców zwierząt futerkowych. Jednak dwa z nich często wzbudzają wątpliwości”⁶⁹:

- Podnoszony argument odnośnie okrucieństwa w stosunku do zwierząt zasługuje na potępienie i każdorazowo powinno być ono przedmiotem dochodzenia przez odpowiednie organy państwowe. Farmy podlegają ścisłej kontroli przez organy administracji publicznej, a sami hodowcy w coraz większym stopniu dbają o dobrą opinię i wprowadzają wewnętrzny audyt.
- Kolejną podnoszoną kwestią pozostaje marnotrawstwo. Zwierzęta futerkowe nie są wykorzystywane w Polsce w diecie człowieka w odróżnieniu od np. drobiu czy wieprzowiny. Jednakże nie oznacza to, że poza skórą zwierzęta są marnowane. Tłuszcz zwierząt futerkowych jest wykorzystywany w celach opałowych, a mink

⁶⁵ <http://www.fureurope.eu/fur-policies/welfur>.

⁶⁶ http://www.fureurope.eu/wp-content/uploads/2015/10/Mink_protocol_final_web_edition_light.pdf.

⁶⁷ <http://www.furisgreen.com/peopleandanimals.aspx>.

⁶⁸ <http://www.truthaboutfur.com/en/ethics-of-fur>.

⁶⁹ Szolucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie..., op cit.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

oil, czyli olej z nerek jest cenionym produktem kosmetycznym, medycznym czy też znajduje zastosowanie w konserwacji wyrobów skórzanych⁷⁰.

W kwestii społecznej nadmienia się także działania branży wpisujące się w definicję społecznej odpowiedzialności biznesu. Przedstawiciele samorządów terytorialnych, na terenie których działają фермы, podkreślają zaangażowanie hodowców w inicjatywy o charakterze komunalnym oraz sponsoring. Analiza zespołu dra inż. Stanisława Łapińskiego obrazuje, że w badanym okresie w latach 2013-2016 firmy z branży hodowli nerek udzieliły w badanych gminach wielomilionowych darowizn na rzecz społeczności lokalnych. Zaangażowanie społeczne było skierowane we wsparcie finansowe klubów sportowych, remontów dróg, imprezy kulturalno-oświatowe, szczepienia bezdomnych zwierząt, wyjazdy wakacyjne dzieci z ubogich rodzin, inwestycje w obiekty rekreacyjne czy nagrody za wyniki w nauce dla najzdolniejszych uczniów⁷¹.

Społeczności lokalne

Przedstawiciele jednostek samorządu wskazują także na korzyści związane ze wzrostem atrakcyjności inwestycyjnej gminy czy powiatu, czy twórcze naśladownictwo przedsiębiorczych postaw wśród ludności miejscowej.

W kwestiach związanych z negatywnym oddziaływaniem ferm na lokalne społeczności uzyskano informacje, że „sporadycznie pojawiają się skargi i kontrowersje społeczności lokalnej związane z funkcjonowaniem ferm zwierząt futerkowych. Najczęściej dotyczą one nieprzyjemnych zapachów. Często jednak po przeprowadzanych wizjach lokalnych przez samorządowców, skargi te okazują się bezzasadne. Podobne zastrzeżenia pojawiają się w odniesieniu do hodowli drobiu, trzody chlewnej oraz procesu nawożenia pól”⁷². Pojawiają się także problemy związane z konfliktem między hodowcami zwierząt a kołami łowieckimi, związane z przygotowywaniem terenu pod budowę фермы (prace melioracyjne i wycinka drzew) czy protestami przeciwko hodowli zwierząt futerkowych, podsycane przez innych lokalnych przedsiębiorców. Jako podłożę ostatniego problemu wskazuje się obawę przed utratą pracowników czy powstaniem lokalnej presji płacowej związanej ze zwiększonym popytem na pracę.

Wartym odnotowania jest fakt braku protestów wśród lokalnych społeczności w momencie powstawania lub w trakcie funkcjonowania ferm. Od pięciu lat nie odnotowano protestu lokalnej społeczności. Zauważa się, że wcześniej pojawiające się manifestacje były de facto organizowane czy inspirowane przez organizacje mające na celu likwidację tej branży w Polsce.

⁷⁰ https://pl.wikipedia.org/wiki/Olej_norkowy.

⁷¹ Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., *Wpływ...*, op cit.

⁷² *Ibidem*.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Pojawiają się także pisemne czy słowne kontr protesty lokalnych społeczności, które dostrzegają znaczenie hodowli zwierząt futerkowych, a fermy są tam często jedynym zakładem pracy.

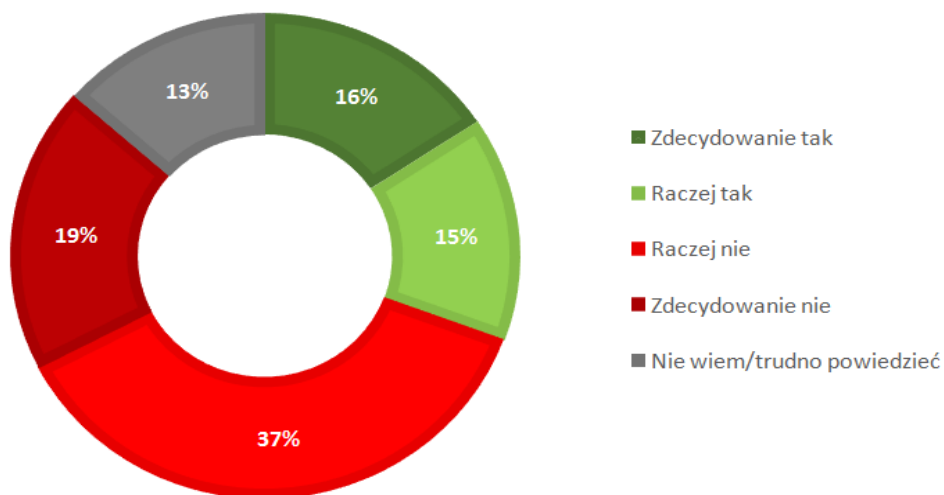
Opinia publiczna

Badania opinii publicznej w kwestii funkcjonowania ferm pokazują, że Polacy sprzeciwiają się zakazaniu hodowli zwierząt futerkowych.

Badanie Instytutu Badań Rynkowych i Społecznych IBRiS, opublikowane w czerwcu 2017 roku, pokazuje, że 56 proc. Polaków jest przeciwna zakazowi hodowli zwierząt futerkowych, podczas gdy 31 proc. chciałaby wprowadzenia tego zakazu⁷³. Większy odsetek zwolenników wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt futerkowych w badaniu zauważono wśród kobiet oraz mieszkańców dużych miast. Dane dotyczące rozkładu opinii znajdują się na wykresie 6.

Wykres 6. Rozkład procentowy odpowiedzi respondentów na pierwsze pytanie ankietowe

CZY PANA/PANI ZDANIEM W POLSCE POWINNO SIĘ CAŁKOWICIE ZAKAZAĆ HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH?

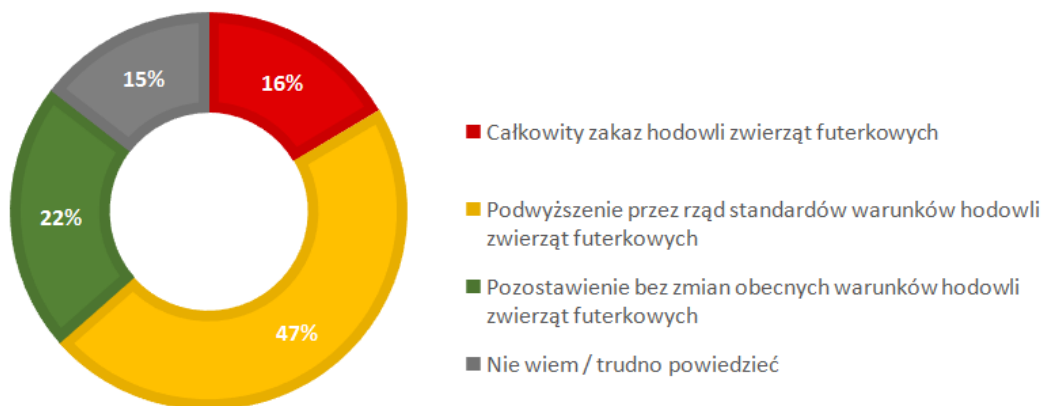
Źródło: IBRiS, Warszawa 2016.

⁷³ IBRiS. Polacy o regulacjach dotyczących hodowli zwierząt futerkowych w Polsce, Warszawa 2016.

W kwestii najlepszych rozwiązań dotyczących branży, prawie połowa Polaków wskazuje podwyższenie standardów warunków hodowli. 22 proc. uważa, że najlepszym jest pozostawienie obecnych warunków bez zmian.

Wykres 7. Rozkład procentowy odpowiedzi respondentów na pierwsze pytanie ankietowe

KTÓRE Z PONIŻSZYCH ROZWIĄZAŃ W SPRAWIE HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH JEST WG PANA/PANI NAJLEPSZE?

Źródło: IBRiS, Warszawa 2016.

Warto nadmienić, że „autorzy sondażu po analizie odpowiedzi na pytanie dotyczące oceny możliwości zmian wnioskuje, że respondenci deklarujący początkowo umiarkowane poparcie dla zakazu hodowli (raczej tak), po przedstawieniu innych możliwości wolą jednak podwyższenie standardów aniżeli całkowity zakaz. W tak zadanym pytaniu jedynie 16 proc. respondentów nadal chce całkowitego zakazu, czyli blisko połowa wcześniej deklarujących chęć zakazu, w drugim pytaniu zmieniła zdanie”⁷⁴.

Interesującą perspektywę nakreśla badanie Ipsos, przeprowadzone na grupie Brytyjczyków, Holendrów, Duńczyków, Francuzów, Hiszpanów oraz Polaków, opublikowane przez Fureurope.eu:

- 95 proc. Europejczyków, którzy sprzeciwiają się hodowli zwierząt futerkowych nigdy nie było na fermie;
- Spośród osób, które nigdy na fermie nie były, 35 proc. akceptuje hodowlę;
- 69 proc. Europejczyków, którzy na własne oczy widzieli, jak funkcjonują fermy zwierząt futerkowych akceptuje ten sektor gospodarki⁷⁵.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ <http://www.fureurope.eu/fur-information-center/facts-figures>.

5. UWARUNKOWANIA PRAWNE DZIAŁANIA BRANŻY ZWIERZĄT FUTERKOWYCH W POLSCE

Hodowcy zwierząt futerkowych są przedsiębiorcami naturalnie funkcjonującymi na regularnych zasadach, więc co do zasady dotyczą ich wszystkie obowiązki i restrykcje wspólne dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w Polsce. Jednocześnie działalność w zakresie chowu i hodowli zwierząt została wprost wyłączona z zakresu obowiązywania przepisów ustawy Prawo przedsiębiorców (art. 6 ust. 1 pkt 1)⁷⁶. Jak zauważono zresztą w uzasadnieniu do projektu ustawy skierowanego do Sejmu, wyłączenie tego rodzaju stanowi wieloletnią praktykę legislacyjną utrwaloną w Polsce, na dowód czego przytoczono choćby rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 czerwca 1927 roku o prawie przemysłowym⁷⁷.

Podstawowym aktem regulującym prowadzenie działalności w zakresie hodowli zwierząt futerkowych jest ustawa z 29 czerwca 2007 roku o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich⁷⁸. Przez zwierzęta gospodarskie rozumie się, zgodnie z brzmieniem ustawy, m.in. zwierzęta futerkowe, tj. lisa pospolitego, lisa polarnego, norkę amerykańską, tchórza, jenota, nutrię, szynszylę i królika utrzymywanych w celu produkcji surowca dla przemysłu futrzarskiego, mięsnego i włókienniczego. Ustawa reguluje m.in. zasady rozrodu zwierząt hodowlanych czy też reguły prowadzenia ksiąg i rejestrów zwierząt hodowlanych, zawierających informacje o hodowcach, właścicielach, pochodzeniu i wynikach oceny wartości użytkowej (tj. cechy lub zespołu cech o znaczeniu gospodarczym) lub hodowlanej zwierząt hodowlanych. Zgodnie z art. 6 ustawy, ocenę taką może wykonywać wyłącznie związek hodowców lub inny podmiot upoważniony przez ministra właściwego do spraw rolnictwa. Dodatkowe regulacje zawarte są w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 28 kwietnia 2008 roku w sprawie dodatkowych wymagań, jakie powinny spełniać związki hodowców lub inne podmioty ubiegające się o prowadzenie księgi hodowlanej drobiu, zwierząt futerkowych i pszczół⁷⁹. Zgodnie z tymi przepisami, związek hodowców lub inny podmiot ubiegający się o prowadzenie księgi powinien m.in. zatrudniać co najmniej jednego specjalistę do spraw hodowli lub selekcji zwierząt, który ma wykształcenie wyższe uzyskane na kierunku zootechnika, weterynaria lub rolnictwo. Warunki utrzymywania zwierząt futerkowych opisane są z kolei w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 28 czerwca 2010 roku w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej⁸⁰. Zgodnie z §3 rozporządzenia, zwierzętom futerkowym zapewnia się opiekę i właściwe warunki

⁷⁶ Dz. U. 2018 poz. 646 z późn. zm.

⁷⁷ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/9E761CF9B6B03CBCC12581E10059DD88/%24File/2051.pdf>.

⁷⁸ Dz. U. 2007 nr 133 poz. 921 z późn. zm.

⁷⁹ Dz. U. 2008 nr 84 poz. 512.

⁸⁰ T.j. Dz. U. 2019 poz. 1966.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

utrzymywania uwzględniające minimalne normy powierzchni w zależności od systemów utrzymywania oraz utrzymuje się je w warunkach:

- 1) Nieszkodliwych dla ich zdrowia oraz niepowodujących urazów, uszkodzeń ciała lub cierpień.
- 2) Zapewniających im swobodę ruchu, a w szczególności możliwość kładzenia się, wstawania oraz leżenia.
- 3) Umożliwiających kontakt wzrokowy z innymi zwierzętami.

Pomieszczenia, w których utrzymuje się zwierzęta futerkowe oświetla się przystosowanym dla danego gatunku światłem sztucznym lub zapewnia dostęp światła naturalnego, zaś ich wyposażenie oraz sprzęt wykorzystywany przy utrzymywaniu zwierząt powinien być wykonany z materiałów nieszkodliwych dla zdrowia zwierząt oraz czyszczony i odkażany tak często, aby uniknąć wydzielania się nieprzyjemnych woni i zanieczyszczenia paszy lub wody. Zwierzęta futerkowe powinny mieć zapewniony stały dostęp do wody i być karmione dwa razy lub raz dziennie paszą dostosowaną do ich gatunku, wieku, masy ciała i stanu fizjologicznego. Rozdział 7 rozporządzenia opisuje szczegółowe warunki utrzymywania zwierząt futerkowych, w tym minimalne wymiary klatek, zróżnicowane pod kątem przeznaczenia dla konkretnego gatunku zwierzęcia oraz jego masy ciała. Ostatecznie sposób traktowania zwierząt hodowlanych, w tym futerkowych, uregulowany jest również przepisami ustawy z 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt, której art. 1 ust. 1 stanowi, że zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą, a człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę. Zwierzętom gospodarskim, czyli również zwierzętom futerkowym, poświęcony jest cały rozdział 3 tejże ustawy, który stanowi m.in., że warunki chowu lub hodowli zwierząt nie mogą powodować urazów i uszkodzeń ciała lub innych cierpień. Naruszenie tego zakazu obwarowane jest sankcjami karnymi i jest wykroczeniem, za popełnienie którego grozi kara aresztu lub grzywny. Art. 37 ust. 4 ustawy stanowi ponadto, że w razie jego popełnienia można orzec nawiązkę w wysokości do 1000 zł na cel związany z ochroną zwierząt.

Prowadzenie hodowli zwierząt futerkowych wiąże się z koniecznością spełniania obowiązków formalnych już na etapie realizowania inwestycji – poza standardowymi wymogami przewidzianymi m.in. prawem budowlanym należy podkreślić, że zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z 10 września 2019 roku w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko⁸¹ chów lub hodowla zwierząt futerkowych jest:

- a) Przedsięwzięciem mogącym zawsze znacząco oddziaływać na środowisko, w przypadku hodowli nerek w liczbie nie mniejszej niż 105 dużych jednostek przeliczeniowych lub innych zwierząt w liczbie nie mniejszej niż 210 dużych jednostek przeliczeniowych.

⁸¹ Dz. U. 2019 poz. 1839 z późn. zm.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

- b) Przedsięwzięciem mogącym potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, w przypadku:
- 1) hodowli nerek w liczbie nie mniejszej niż 20 dużych jednostek przeliczeniowych i mniejszej niż 105 dużych jednostek przeliczeniowych, bądź innych zwierząt w liczbie nie mniejszej niż 40 dużych jednostek przeliczeniowych i mniejszej niż 210 dużych jednostek przeliczeniowych, jeżeli działalność będzie prowadzona w odległości mniejszej niż 210 metrów od określonych ustawowo miejsc, bądź na obszarach objętych formami ochrony przyrody lub w otulinach form ochrony przyrody,
 - 2) hodowli nerek w liczbie nie mniejszej niż 30 dużych jednostek przeliczeniowych i mniejszej niż 105 dużych jednostek przeliczeniowych, bądź innych zwierząt w liczbie nie mniejszej niż 60 dużych jednostek przeliczeniowych i mniejszej niż 210 dużych jednostek przeliczeniowych na obszarach innych niż wymienione.

Oznacza to, że otwarcie każdej hodowli wiąże się z koniecznością uzyskania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach – w ramach postępowania o jej wydanie dokonuje się oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko.

Reasumując, prowadzenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce pozostaje przedsięwzięciem ściśle regulowanym – i to na wielu poziomach. Przepisy jej dotyczące są stosunkowo restrykcyjne i nakładają na hodowców szereg obowiązków realizowanych na kolejnych etapach prowadzenia działalności.

6. PROJEKT USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE HODOWLI ZWIERZĄT

6.1. Założenia

Postulat zakazu hodowli zwierząt futerkowych co jakiś czas powraca do prac sejmowych. Jedną z najbardziej aktualnych inicjatyw w tym zakresie pozostaje przedstawiony w VIII kadencji Sejmu RP poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw⁸² (przedstawicielem wnioskodawców był poseł Krzysztof Czabański). Projekt powrócił do prac sejmowych we wrześniu 2020 roku w postaci projektu Ustawy z dnia 11.09.2020 r. o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw.

Projekt zakłada zmianę ustawy o ochronie zwierząt w taki sposób, by w jej art. 12 po ust. 4b dodać ust. 4c zakazujący chowu i hodowli zwierząt futerkowych, z wyjątkiem królika, hodowanych w celu pozyskiwania z nich futer.

W uzasadnieniu do projektu można było znaleźć przede wszystkim argumenty odnoszące się do ochrony dobrostanu zwierząt (m.in. w zakresie wielkości klatek, pozbawienie zwierząt bodźców i ich stłoczenie powodujące „agresję, pogryzienia, akty kanibalizmu, a także stereotypię i apatię”). Jednocześnie odniesiono się do kwestii środowiskowych i uciążliwości przypisywanych do funkcjonowania w bezpośredniej okolicy tego rodzaju hodowli. Wskazano między innymi na potencjalne zagrożenie skażenia wód gruntowych i okolicznych zbiorników wodnych. Analogiczna argumentacja pojawiała się również w przypadku wcześniejszych prób wprowadzenie zakazu hodowli zwierząt futerkowych, takich jak projekt obywatelski z 2011 roku⁸³, projekt .Nowoczesnej z 2016 roku⁸⁴ czy opisywany wcześniej z 2017.

Można wobec powyższego stwierdzić, że zwolennicy zakazu hodowli zwierząt futerkowych na skóry i futra konsekwentnie używają tej samej argumentacji opierającej się na trzech filarach:

- 1) Dbałości o dobrostan zwierząt.
- 2) Dbałości o stan środowiska.
- 3) Chęci unikania sąsiedzkich uciążliwości związanych z prowadzeniem hodowli.

Należy podkreślić, że w każdym z wymienionych wyżej aspektów, polskie przepisy przewidują już - przytoczone wcześniej - odpowiednie regulacje. Szczegółowe parametry hodowli opisane są w odpowiednich przepisach, zaś wpływ ferm na środowisko oceniany już na wczesnym etapie procesu inwestycyjno-budowlanego. W zakresie ewentualnych uciążliwości wynikających z prowadzonej w bezpośrednim

⁸² [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-751-2017/\\$file/8-020-751-2017.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-751-2017/$file/8-020-751-2017.pdf).

⁸³ <http://wyborcza.pl/7,75398,21046032,zakaz-hodowli-zwierzat-na-futra-nie-ma-szczescia-w-sejmie-proby.html>.

⁸⁴ <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=PROJNOWEUST&NrKadencji=8&Kol=D&Typ=UST>.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

sąsiedztwie fermy, otwarta pozostaje regularna droga sądowa, w ramach postępowania cywilnego na podstawie przepisu art. 144 Kodeksu cywilnego odnoszącego się do tzw. immisji, tj. podejmowanych przez właściciela nieruchomości działań, które zakłócają korzystanie z nieruchomości sąsiednich ponad przeciętną miarę wynikającą ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości i stosunków miejscowych.

Dodatkowo branża futerkowa samodzielnie podejmuje działania samoregulacyjne, ukierunkowane na coraz ściślejszą realizację wyznaczonych przepisami standardów. Przykładem tego rodzaju aktywności może być certyfikacja Welfur, w ramach której hodowle trzy razy w roku poddawane są kontroli, której rezultatem jest „całościowy, reprezentatywny obraz dobrostanu zwierząt”⁸⁵. Obszary i kryteria oceny są podane do publicznej wiadomości i obejmują m.in. ciepło, wygodę i stan emocjonalny zwierząt⁸⁶.

Podobnej certyfikacji, w ramach audytu wewnętrznego, dokonuje Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych, który bada czy określona hodowla spełnia wymagane przepisami prawa standardy w zakresie bioasekuracji ferm, dobrostanu zwierząt czy prowadzenia dokumentacji⁸⁷. Już w 2012 roku Polski Związek Hodowców Futerkowych opracował kodeks dobrych praktyk, obligujący hodowców do „zachowania higieny, ładu i porządku na fermie i w jej otoczeniu”⁸⁸.

Kluczowe wątpliwości natury prawnej odnoszące się do postulatu całkowitego zakazu hodowli zwierząt futerkowych w celu uzyskania skóry lub futer, koncentrują się wokół wyrażonej wprost w Konstytucji RP zasady swobody prowadzenia działalności gospodarczej. Konstytucja mówi o tejże swobodzie w kilku miejscach, co jedynie uwypukla doniosłość tej zasady. Wprost wynika ona z art. 20, zgodnie z którym wolność działalności gospodarczej, wraz z własnością prywatną oraz solidarnością, dialogiem i współpracą partnerów społecznych, stanowią elementy, na których opiera się społeczna gospodarka rynkowa, będąca podstawą ustroju gospodarczego Polski. Art. 22 stanowi, że ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny. Jak wynika z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, zasadę wolności działalności gospodarczej konstytuuje art. 20 Konstytucji, zaś art. 22 określa granice dopuszczalności ograniczenia tej wolności, czyli w zasadzie wynika z niego podmiotowe prawo do nieograniczania wolności działalności gospodarczej w sposób niezgodny z przepisem⁸⁹. Odnosząc się do przesłanek uwzględnionych w art. 22 należy podkreślić, że w przywołanym orzeczeniu z października 2014 roku, Trybunał stworzył cztery podstawowe zasady ich wykładni:

⁸⁵ <http://pzhpfz.pl/welfur.html>.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ <http://pzhpfz.pl/certyfikacja.html>.

⁸⁸ <http://pzhzf.net.pl/etyka-w-hodowli>.

⁸⁹ Wyrok TK z 16 października 2014 roku, sygn. SK 20/12.

- 1) Interpretacja pojęcia „ważnego interesu publicznego” nie może abstrahować od wartości chronionych zasadą demokratycznego państwa prawnego, w związku z czym ograniczenia wolności działalności gospodarczej, których przydatność sprowadzałyby się do realizacji celu ustawowego, nie znajdując uzasadnienia w zasadzie demokratycznego państwa prawnego i chronionych przez nią wartościach, należałoby uznać za niedopuszczalne z punktu widzenia brzmienia art. 22 Konstytucji.
- 2) Zgodne z art. 22 Konstytucji będą tylko te ograniczenia wolności działalności gospodarczej, które są jednocześnie przydatne i służą one ochronie wartości uwzględnionych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, tj. bezpieczeństwa lub porządku publicznego, ochronie środowiska, zdrowia publicznego albo wolności i praw innych osób. Brzmienie art. 22 Konstytucji nakazuje bowiem stworzenie pewnej hierarchii ważności poszczególnych interesów publicznych, zaś art. 31 ust. 3 wprost zawiera „wypowiedź preferencyjną” prawodawcy konstytucyjnego określającą najważniejsze w jego przekonaniu przejawy interesu publicznego, mogące uzasadniać ustawową ingerencję w konstytucyjne prawa i wolności, w tym wolność działalności gospodarczej.
- 3) Wykładnia pojęcia „ważnego interesu publicznego” musi uwzględniać wewnętrzną hierarchię wartości konstytucyjnych – im cenniejsza jest ograniczana wolność, tym cenniejsza musi być wartość uzasadniająca jej ograniczenia.
- 4) Z uwagi na doniosłość wolności działalności gospodarczej, warunek określony w art. 22 Konstytucji nie może podlegać interpretacji rozszerzającej⁹⁰.

W doktrynie podkreśla się, że z zasady wolności działalności gospodarczej wynikają określone postulaty kierowane do organów władzy publicznej, w tym m.in. nakaz wyznaczania kierunku prawodawstwa na korzyść wolności gospodarowania, z którego wynika zmniejszenie możliwości ustawodawcy ograniczania działalności przedsiębiorców⁹¹.

Wziąwszy pod uwagę powyższe należy stwierdzić, że konstytucja wyznacza generalny kierunek ochrony wolności działalności gospodarczej, jako jednej z podstaw ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej. Ograniczenie tej wolności jest dopuszczalne w drodze wyjątku od zasady i musi być zgodne z kryteriami określonymi w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego.

Wydaje się, że mając to na uwadze, należy stwierdzić, że całkowity zakaz hodowli zwierząt futerkowych wydaje się być niemożliwy do pogodzenia z zasadą wolności działalności gospodarczej. Kierunkiem działania organów państwa powinno być raczej zwiększenie poziomu egzekwowania już istniejących, stosunkowo restrykcyjnych, przepisów określających warunki prowadzenia hodowli, ponieważ w ich ramach

⁹⁰ *Ibidem.*

⁹¹ A. Ogonowski, *Konstytucyjna wolność działalności gospodarczej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2012/1, s. 220 – 221.*

zabezpieczono już zarówno wartości związane z ochroną środowiska, jak i dbałością o dobrostan zwierząt. Co więcej, potencjalne uniemożliwienie hodowli w Polsce zwierząt futerkowych raczej nie wpłynęłoby na globalną poprawę dobrostanu zwierząt, zważywszy na fakt, iż zdecydowana większość polskiej produkcji ukierunkowana była na eksport. W rezultacie wprowadzenia zakazu trudno byłoby spodziewać się ograniczenia wolumenu produkcji – zmieniłoby się jedynie źródło pochodzenia surowca.

6.2. Ocena procesu legislacyjnego

Elementem, który musi zwracać uwagę przy analizie tematyki zakazu hodowli zwierząt futerkowych, musi być tryb procedowania wszystkich inicjatyw opartych na tym postulatcie. Otóż w zasadzie każdy z pojawiających się w przeszłości projektów był w istocie projektem poselskim. Wiązą się z tym określone konsekwencje, jako że projektów składanych przez grupy posłów nie obowiązują wymagania przewidziane dla projektów procedowanych w ramach ścieżki rządowej. Tym samym projekty poselskie nie podlegają obowiązkowym, formalnym konsultacjom społecznym. Ewentualny dialog ze stroną społeczną może być w ich przypadku prowadzony w ramach nieformalnych konsultacji realizowanych z „dobrej woli” posłów-wnioskodawców oraz w ramach dyskusji toczących się podczas posiedzeń sejmowych komisji analizujących projekt.

Trzeba podkreślić, że poselska ścieżka legislacyjna nie jest pożądanym modelem stanowienia prawa w przypadku przepisów mających bardzo duże znaczenie dla określonych sektorów gospodarki (bądź jej całości). Brak sformalizowanego trybu konsultacji, niewielkie zaplecze merytoryczne, którym dysponują posłowie, mające swoje odzwierciedlenie w jakości uzasadnień dołączanych do projektów, w końcu możliwość znacznie szybszego przeprowadzenia procesu legislacyjnego, zdecydowanie negatywnie wpływają w tych przypadkach na poczucie bezpieczeństwa prawnego przedsiębiorców. Proces dotyczący projektów poselskich z reguły ma charakter chaotyczny – brak oficjalnych konsultacji powoduje, że poszczególne grupy interesariuszy próbują formułować swoje stanowiska w ramach posiedzeń komisji sejmowych (a należy pamiętać, że posiedzenia komisji mają swoje ograniczenia zarówno przestrzenne, jak i czasowe), a także kierując swoją komunikację do posłów innymi kanałami. Tym samym projekty poselskie są w szczególnym stopniu narażone na różnego rodzaju „wrzutki” czy istotne zmiany implementowane w trakcie procesu. Wykorzystywanie ścieżki poselskiej do wprowadzania istotnych zmian w zakresie przepisów prawa podatkowego czy regulacji dotyczących działalności gospodarczej, stanowi kierunek, którego w żadnym wypadku nie można rekomendować. Szczególnie w przypadku projektów tak głęboko ingerujących w podstawowe wartości o umocowaniu konstytucyjnym.

7. POZOSTAŁE ZMIANY OTOCZENIA PRAWNEGO BRANŻY ROLNICZEJ W POLSCE W LATACH 2015 – 2020

Jak wspomniano na początku niniejszego raportu, od sektorowych uderzeń legislacyjnych, których przykłady zostały opisane w rozdziale, nie pozostała w ostatnim czasie wolna również branża rolnicza. Także w jej przypadku mieliśmy do czynienia z różnymi interwencjami regulacyjnymi, z których część zakończyła się uchwaleniem konkretnych zmian prawnych, część zaś pozostała na etapie projektów bądź zapowiedzi.

7.1. Rozwiązania przyjęte

Kluczowym spośród przyjętych w ostatnim czasie rozwiązań regulacyjnych wpływających na branżę rolniczą w Polsce było ograniczenie obrotu ziemią rolną, wprowadzone ustawą z 14 kwietnia 2016 roku o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw⁹², która weszła w życie 30 kwietnia 2016 roku. Przed tą datą, obrót prywatną ziemią rolną nie podlegał żadnym szczególnym restrykcjom. Nowowprowadzone przepisy stanowiły zaś, że nabywcą nieruchomości rolnej może być wyłącznie rolnik indywidualny, zaś powierzchnia nabywanej nieruchomości rolnej wraz z powierzchnią nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rodzinnego nabywcy nie może przekraczać powierzchni 300 hektarów użytków rolnych. Ograniczenia te nie dotyczą nabycia nieruchomości rolnej m.in. przez osobę bliską zbywcy czy osoby prawne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Według przytaczanych przepisów, nabycie nieruchomości rolnej wiąże się z obowiązkiem prowadzenia na niej gospodarstwa rolnego przez okres co najmniej 10 lat od dnia nabycia nieruchomości. Przepisów ustawy nie stosuje się do nieruchomości rolnych wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz nieruchomości rolnych o powierzchni mniejszej niż 0,3 ha. Według intencji prawodawcy, ustawa miała na celu przede wszystkim wzmocnienie ochrony ziemi rolnej przed spekulacyjnym wykupem oraz poprawę sytuacji ekonomicznej polskich rolników w związku z końcem dwunastoletniego okresu ochronnego na zakup ziemi rolnej przez cudzoziemców. Jak można było przeczytać w komunikacie opublikowanym na stronie Sejmu: „brak odpowiednich uregulowań chroniących interesy gospodarstw rodzinnych mógłby doprowadzić np. do wyludniania wsi czy wyprzedzaży gospodarstw rolnych”⁹³.

W toku konsultacji społecznych i uzgodnień międzyresortowych wskazano jednak na szereg wątpliwości dotyczących zgodności – wówczas projektowanych, a ostatecznie uchwalonych – przedstawionych rozwiązań z Konstytucją oraz prawem Unii

⁹² Dz. U. 2016 poz. 585.

⁹³ <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/komunikat.xsp?documentId=7BEB75D8C00E0DC7C1257FA30032E5E2>.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Europejskiej. Uczestnicy konsultacji społecznych zwracali uwagę na fakt, iż regulacja może stanowić zbyt daleko idącą ingerencję w stosunki własnościowe pomiędzy podmiotami prywatnymi, zaś jej cel, czyli ograniczenie obrotu spekulacyjnego ziemią rolną, można osiągnąć bez używania tak poważnych środków⁹⁴. Analogiczne zastrzeżenia zgłosiło Rządowe Centrum Legislacji (RCL)⁹⁵, wskazujące na konstytucyjną zasadę proporcjonalności, zgodnie z którą prawodawca musi zachować odpowiednią proporcję między ograniczeniami konstytucyjnie chronionych praw i wolności a ochroną tych praw. RCL podkreślał, że w uzasadnieniu nie określono skali zagrożeń uzasadniającej wprowadzenie tak głębokiej ingerencji w prawo własności. Ministerstwo Spraw Zagranicznych w swojej opinii⁹⁶ również odniosło się do zasady proporcjonalności, stwierdzając że uzasadnienie dołączone do projektu ogranicza się jedynie do wskazania, że projektowane rozwiązania zapewnią skuteczną realizację zakładanych celów, przy czym nie wymieniono jakichkolwiek innych środków alternatywnych, które zostałyby przez prawodawcę przeanalizowane.

Wspomniane przepisy w tak restrykcyjnej formule nie utrwaliły się jednak w polskim porządku prawnym na długo. Nowelizacja z kwietnia 2019 roku⁹⁷ nieco zliberalizowała zasady obrotu ziemią rolną, w tym przede wszystkim umożliwiła osobom niebędącym rolnikami indywidualnymi nabycie nieruchomości rolnej o powierzchni nie większej niż 1 hektar oraz skróciła okres obowiązkowego prowadzenia gospodarstwa rolnego na nabytej nieruchomości do 5 lat.

Ograniczenie obrotu ziemią rolną nie było jedyną z przyjętych zmian odnoszących się do sektora rolniczego w Polsce. Jeden z portali branżowych wymienił aż siedem istotnych dla branży aktów prawnych wchodzących w życie tylko 1 stycznia 2019 roku⁹⁸. Sporą część z wymienionych zmian należy uznać za idącą w dobrym kierunku, w szczególności w zakresie ułatwień dotyczących sprzedaży przez rolników żywności do sklepów i restauracji.

7.2. Rozwiązania nieprzyjęte

Mimo, że wśród przyjętych zmian gruntownych i elementarnych w zakresie sektora rolniczego, odznacza się w zasadzie ograniczenie obrotu ziemią (pozostałe wprowadzone modyfikacje miały jednak charakter bardziej punktowy), plany resortu rolnictwa były w ostatnim okresie zakrojone dużo szerzej. Wśród pojawiających się propozycji należy wymienić choćby powołanie Krajowej Grupy Spożywczej. Jeszcze w lipcu 2019 roku minister rolnictwa Jan Krzysztof Ardanowski ogłaszał, że koncepcja jest już w zasadzie gotowa, a poziom zaawansowania rozmów na jej temat jest na tyle

⁹⁴ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12280704/12331638/12331639/dokument208938.pdf>.

⁹⁵ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12280704/12331632/12331634/dokument236164.pdf>.

⁹⁶ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12280704/12331638/12331640/dokument209874.pdf>.

⁹⁷ Ustawa z 26 kwietnia 2019 roku o zmianie ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2019 poz. 1080.

⁹⁸ <https://www.kalendarzrolnikow.pl/4550/jakie-zmiany-czekaja-rolnikow-w-nowym-roku-mamy-cala-liste-2>.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

wysoki, że dotyczą one już wysokości kapitału zakładowego podmiotu⁹⁹. Zgodnie ze słowami ministra, Grupa nie miała w założeniu stanowić podmiotu prowadzącego działalność przetwórczą, lecz miała być bardziej wehikułem ukierunkowanym na wspieranie funkcjonujących na rynków prywatnych podmiotów, poprzez m.in. ułatwianie nawiązywania relacji handlowych za granicą czy też udzielanie pomocy finansowej. Zgodnie z doniesieniami medialnymi, projekt nie został zrealizowany m.in. z uwagi na trudności w pozyskaniu funduszy na uruchomienie Grupy¹⁰⁰.

Przykładem innej zapowiadanej poważnej interwencji prawodawcy na rynku rolniczym było wprowadzenie cen referencyjnych na produkty rolne, które przewidywał projekt ustawy o zmianie ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych oraz ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi¹⁰¹. Projektowane regulacje określały katalog produktów, dla których Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi miałby określać cenę referencyjną – zakup produktu poniżej ceny referencyjnej stanowiłby czyn nieuczciwej konkurencji zagrożony wysoką karą finansową nakładaną przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W wykazie produktów objętych rozwiązaniem znalazły się m.in. jabłka, pszenica, jęczmień, żyto czy kukurydza. Warto podkreślić, że do pomysłu administracyjnego ustalania cen płodów rolnych sceptycznie odniosło się Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii, podkreślając, że podobne rozwiązania w przeszłości nie doprowadzały do efektywnej alokacji zasobów¹⁰². Projekt ustawy przeszedł całą ścieżkę rządowego procesu legislacyjnego i wpłynął do Sejmu – ostatnią związaną z nim aktywnością było jednak skierowanie go 24 lipca 2019 roku do I czytania w Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi¹⁰³.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić, że sektor rolniczy nie pozostaje wolny od podstawowych bolączek innych branż w polskiej gospodarce. Również i w jego przypadku możemy odnotować wyjątkowo dynamiczną aktywność ustawodawcy, ukierunkowaną na częste zmiany regulacyjne warunków prowadzenia działalności.

W przypadku sektora rolniczego część tychże zmian służy faktycznemu wyeliminowaniu z polskiego porządku prawnego absurdów obniżających jego konkurencyjność względem rynków zachodnich (np. liberalizacja przepisów odnoszących się do sprzedaży przez rolników żywności wyprodukowanej we własnym gospodarstwie), część stanowi jednak – analogicznie do przypadków możliwych do zaobserwowania w innych branżach – istotne zagrożenie, którego negatywne efekty są potencjalnie wzmacniane przez szybkie tempo procedowania zmian.

⁹⁹ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/narodowy-holding-spozywczy-cel-i-zasada-dzialania/mtn6w02>.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/91A707EFE037018DC1258441003DDE76/%24File/3698.pdf>.

¹⁰² <https://www.farmer.pl/prawo/przepisy-i-regulacje/ceny-urzedowe-nie-pomoga-rolnikom,86517.html>.

¹⁰³ <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3698>.

8. KONSEKWENCJE WPROWADZENIA PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Nie ulega wątpliwości, że całkowite zamknięcie branży futerkowej w Polsce będzie wiązało się z negatywnymi konsekwencjami gospodarczymi. Jest to sektor dynamicznie rozwijający się, kontrybuujący do polskiego PKB, generujący istotne wpływy do budżetu państwa i tworzący wiele miejsc pracy. Uchwalenie procedowanego projektu w oczywisty sposób doprowadzi do zamknięcia firm, na którym skorzystają rynki innych państw (tych, w których hodowla zwierząt na futra wciąż pozostanie legalna; można zresztą spodziewać się, że część przedsiębiorców z branży zdecyduje się na przeniesienie swojej działalności do takich krajów). Poza naturalnym sprzeciwem wobec odgórnego zamykania konkretnej branży z mglistych przyczyn aksjologicznych, tego rodzaju postępowanie generuje istotne ryzyka związane z ewentualną koniecznością wypłaty odszkodowań przez państwo. Tym samym gospodarka straci podwójnie – raz przez likwidację podmiotów gospodarczych z wszelkimi wynikającymi z tego konsekwencjami, po wtóre przez konieczność wypłaty odszkodowań z budżetu państwa.

Kluczową jednak konsekwencją (w krótszym terminie) uchwalenia zakazu hodowli zwierząt futerkowych byłoby radykalne osłabienie poczucia bezpieczeństwa prawnego polskich przedsiębiorców. To z kolei bezpośrednio przekłada się na stopę inwestycji – lokowanie pieniędzy w Polsce stanie się dużo bardziej ryzykowne, jeśli okaże się, że możliwe jest całkowite zamknięcie arbitralnie wybranej branży, z pozostawieniem rocznego *vacatio legis* (dla porównania, w innych państwach stosowany był kilku, a nawet dziesięcioletni okres przejściowy). Jest to o tyle istotne, że już w tej chwili (bazując choćby na odczycie badania Busometr prowadzonego przez Związek Przedsiębiorców i Pracodawców) odnotowujemy dużo niższą skłonność przedsiębiorców do inwestowania. Z kolei bez istotnego zwiększenia nakładów na środki trwałe niemożliwa będzie realizacja założeń Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju – nie bez powodu wyznaczono cel 25 proc. PKB przeznaczonych na inwestycje w roku 2020.

Długofalowo zaś zakaz hodowli zwierząt futerkowych oraz zakaz uboju rytualnego należy odczytywać jako pierwszy krok na drodze ku zakazowi hodowli zwierząt na cele spożywcze w ogóle. Ani hodowla zwierząt futerkowych, ani ubój rytualny, nie różnią się bowiem poziomem swojej „brutalności” od innych, analogicznych rodzajów produkcji rolnej. Z uwagi jednak na swoją „nośność” medialną, znakomicie nadają się one do zainicjowania dyskusji o zakazie hodowli zwierząt na cele spożywcze. Wiele wskazuje zatem na to, że właśnie to jest celem środowisk suflujących tego rodzaju pomysły, zaś zakaz hodowli norek czy zakaz uboju rytualnego sam w sobie stanowią jedynie wygodne i atrakcyjne komunikacyjnie preteksty.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

Realizacja powyższego scenariusza z kolei będzie wiązała się już z poważniejszymi konsekwencjami, tj. likwidacją dużej części polskiego sektora produkcji rolnej. Nie ulega wątpliwości, że skorzystają na tym gospodarki innych państw – deklaratywnie „prozwierzęcych” i „proekologicznych”, zaś w praktyce bezwzględnie realizujących swój interes gospodarczy.

9. KWESTIA LOBBINGU ORGANIZACJI EKOLOGICZNYCH JAKO ZAGROŻENIE DLA PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W POLSCE

Stowarzyszenie Otwarte Klatki we współpracy z innymi organizacjami stworzyły w Polsce Koalicję na Rzecz Zakazu Hodowli Zwierząt Futerkowych. Celem Koalicji jest całkowity prawny zakaz hodowli tych zwierząt. Zostało to uznane jako zaprzeczenie szacunku wobec zwierząt i ich praw. Uczestnicy akcji twierdzą, że niemożliwym jest zapewnienie zwierzętom odpowiednich warunków na fermach i dlatego też powinno się pójść za przykładem innych krajów i zlikwidować branżę¹⁰⁴. Należy ponownie wspomnieć, że w krajach gdzie wprowadzono zakaz, produkcja skór futerkowych była marginalna.

W pełni rozumiejąc mechanizmy społeczne, kulturowe czy psychologiczne, można przypuszczać, że wielu aktywistów kieruje się szlachetnymi intencjami. Bazując na zebranych informacjach, można jednak przypuszczać, że ich ideały są jednak wykorzystywane przez zorganizowane organizacje lobbystyczne.

W części dotyczącej uwarunkowań światowych branży, przedstawiono dane dotyczące rosnącej dynamiki produkcji oraz zwiększającej się konkurencji. Polska, będąca w czołówce wytwórców, rywalizuje z wieloma rynkami aspirującymi do zwiększenia swoich udziałów. W grupie krajów dążących do dalszego zwiększenia produkcji znajdują się m.in. Chiny, Dania czy Rosja. W przypadku zakazu działania branży w Polsce, inni eksporterzy są w stanie szybko przejąć polski udział w rynku. Jak zatem wspomniano wcześniej, złudnym jest przekonanie, że poprzez zakaz hodowli w Polsce zmniejszy się liczba zabijanych zwierząt.

Kolejnym graczem, który skorzystałby na zakazie hodowli zwierząt futerkowych jest branża utylizacyjna. Polskie fermy zwierząt futerkowych w naturalny sposób utylizują około 600 tys. ton produktów pochodzenia zwierzęcego rocznie, co stanowi 40 proc. całkowitej masy tych produktów kategorii II i III¹⁰⁵. Firmy utylizacyjne w Polsce, zdominowane przez kapitał zachodni, tracą ponieważ zakłady przetwórstwa mięsnego, ubojnie lub fermy drobiu sprzedają te odpady fermom futerkowym. Wartość omawianego rynku utylizacji produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego szacowana jest na około 500 mln zł. Kolejnym argumentem przemawiającym za konfrontacyjnym działaniem firm utylizacyjnych w stosunku do hodowców są rosnące ceny, które wahają się od 300 do aż 1000 zł za tonę¹⁰⁶. Kontrowersje wokół współpracy organizacji deklaruujących cele pro środowiskowe z firmami utylizacyjnymi są przedmiotem licznych publikacji prasowych i śledztw dziennikarskich¹⁰⁷.

¹⁰⁴ <http://www.otwarteklatki.pl/antytutro>.

¹⁰⁵ <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=4A6FF342&view=null>.

¹⁰⁶ Szołucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie..., op cit.

¹⁰⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=XVd3rqdZoXo&feature=youtu.be>.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

W krytyczny sposób można się odnieść do zjawiska prowadzenia gry „rynkowej” za pomocą ustaw mających na celu dotknięcie lub wykluczenie branży konkurencyjnej przez różne podmioty mające sprzeczne interesy. O ile pokusa użycia regulatora do walki konkurencyjnej znajduje swoich zwolenników, tak skłonność prawodawcy do ulegania tego typu wpływom powinna być w zdecydowany sposób krytykowana. Tym samym jakiegokolwiek próby ulegania przez prawodawcę naciskom danych branż lub podmiotów, mającym na celu zmianę równowagi rynkowej za pomocą ustaw, powinny być negowane.

Wielu aktywistów pro środowiskowych kieruje się w swym działaniu szlachetnymi pobudkami. Niestety na skutek braku uczciwej komunikacji ze strony zielonych organizacji, stają się oni narzędziem w walce biznesowej, którą prowadzą nieuczciwe podmioty zagraniczne. Na skutek tego, lobbying na rzecz likwidacji branży futrzarskiej znajduje swoich zwolenników w kręgach politycznych.

10. UWARUNKOWANIA ZAKAZU HODOWLI ZWIERZĄT FUTERKOWYCH W PAŃSTWACH EUROPEJSKICH, POLITYKA ODSZKODOWAWCZA

Jak wspomniano, niektóre spośród państw europejskich zdecydowały się na wprowadzenie całkowitego zakazu hodowli zwierząt futerkowych. Były to państwa, w których znaczenie gospodarcze ferm było znikome, jednak nawet mimo tego zdecydowano się w ich przypadku na o wiele dłuższy okres *vacatio legis*, niż ten planowany w Polsce. Dodatkowo na uwagę zasługuje stosowana przez poszczególne państwa polityka odszkodowawcza. Poniżej przedstawiamy przekrój rozwiązań stosowanych przez poszczególne państwa w tym zakresie.

Wielka Brytania 2000/2002 (zakaz z okresem przejściowym do 2003 roku)

- Pierwszy zakaz hodowli zwierząt futerkowych w Europie, wprowadzony w roku 2000 z okresem przejściowym do roku 2003.
- Tylko 7 ferm istniało w Wielkiej Brytanii w tamtym okresie.
- Zakaz wprowadzony został najpierw w Anglii i Walii w 2000 r, potem w 2002 r. również w Szkocji i Irlandii Północnej.
- Hodowcom zostało przyznane odszkodowanie finansowe w wysokości ok. 3,5 miliona funtów dla hodowców, którzy w momencie wprowadzenia zakazu mieli jeszcze norki.

Pierwszy minister obiecał większe odszkodowanie dla hodowców, którzy wcześniej zakończyli działalność, a mniej dla tych, którzy zakończą ją później. Po zmianie ministra, nowy minister zdecydował inaczej; hodowcy, którzy zamknęli hodowlę wcześniej, nie dostali odszkodowania w ogóle, więc wyżej wymieniona kwota była podzielona pomiędzy tylko dwóch hodowców.

- Największy hodowca (Mike Cobbledick) założył hodowlę norek w Danii (a później także na Łotwie).

Austria 2004 r. (zakaz w 6 z 9 stanów w Austrii)

- W tamtym czasie istniała tylko jedna ferma norek.
- Jedyne hodowca w Austrii zamknął swoją fermę w 1998 r. i otworzył chwilę później fermę za granicą z Czeską Republiką.
- Odszkodowanie finansowe zostało przyznane w kwocie 3 500 000 schillingów brutto, co jest porównywalne do kwoty 350 000 euro (więc 350 euro za matkę).

Chorwacja 2006 (zakaz z okresem przejściowym do 2017 r.)

- W 2006 r. zakaz został wprowadzony z okresem przejściowym wynoszącym 10 lat, do stycznia 2017 r.
- W trakcie wprowadzania zakazu nie istniała ani jedna ferma.

Serbia 2009 r. (zakaz z okresem przejściowym do 2019 r.)

- Hodowla zwierząt futerkowych została zakazana w 2009 roku wraz z wprowadzeniem „Animal Welfare Act”, z okresem przejściowym wynoszącym 10 lat, do 2019 r.
- W Serbii w 1019 roku istniały tylko farmy szynszyli (produkcja około 12 000 skór rocznie).

Bośnia i Hercegowina 2009 r. (zakaz z okresem przejściowym do 2019 r.; później przedłużonym do 2028 r.)

- Zakaz został wprowadzony w 2009 r. z okresem przejściowym 10 lat.
- W 2017 r. była wielka presja, aby przedłużyć okres przejściowy o kolejne 10 lat, ale ta propozycja została odrzucona przez sejm (między innymi przez interwencję organizacji PETA – honorair Dyrektor Pamela Anderson).
- W 2018 r. okres przejściowy został wydłużony o kolejne 10 lat (a więc do 01.01.2028 r.).
- W 2019 r. 60 ferm szynszyli zostało zamkniętych, a pozostałe zostaną zamknięte na koniec 2028 r.
- W Bośni i Hercegowinie istnieją tylko farmy szynszyli.

Holandia 2013 r. (zakaz z okresem przejściowym do 2024 r.)

- 15.01.2013 r. zakaz został przegłosowany z okresem przejściowym 11 lat, do 01.01.2024r .
- Hodowla lisów została zakazana już w 1995 r., a hodowla szynszyli w 1997 r.
- Brak bezpośredniego odszkodowania finansowego za wprowadzenie zakazu (tylko w ramach kosztów zburzenia budynków przynależnych do ferm).
- Okres przejściowy 11 lat został wybrany jako jedna z dwóch opcji; odszkodowanie finansowe albo długi okres przejściowy. Dokonano dwóch kalkulacji, dotyczących strat na wartości holenderskich ferm norek (straty przemysłu w przypadku zakazu hodowli zwierząt futerkowych, podzielonych na trzy aspekty:
 1. strata przychodu,
 2. straty majątkowe,
 3. straty dotyczące kosztu rozbioru ferm.

W sumie:

- „Metoda LEI” € 1.070.000.000.
- „Discounted Cash Flow-method” € 1.327.000.000.
- W Holandii w 2013 roku istniało 160 hodowców, posiadających łącznie 200 ferm!

W 2020 r. około 120 ferm wciąż istnieje, z łączną ilością około 650.000 matek.

STUDIUM PRZYPADKU: PROCES LEGISLACYJNY PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY O OCHRONIE ZWIERZĄT

- 28.08.2020 r. holenderski rząd znalazł rozwiązanie, aby pogodzić propozycje członków parlamentu z dnia 10.06.2020 r. z interesami hodowców zwierząt futerkowych poprzez podjęcie następujących decyzji:
 - skrócenie okresu przejściowego o prawie 3 lata (zakaz od 01.03.2021 zamiast 01.01.2024),
 - odszkodowanie dla holenderskich hodowców wynoszące łącznie € 188 milionów w zamian za skrócenie okresu przejściowego; w przeliczeniu około € 280 za matkę.

Słowenia 2013 r. (zakaz z okresem przejściowym do 2016 r.)

- Zakaz hodowli oraz łowów na zwierzęta w celu pozyskania ich futer został wprowadzony w marcu 2013 r. z okresem przejściowym 3 lat, do 2016 r.
- Brak danych by na Słowenii w momencie wprowadzenia zakazu istniała choć jedna ferma.

Północna Macedonia 2014 r. (zakaz z okresem przejściowym do 2017 r.)

- Zakaz hodowli zwierząt futerkowych został wprowadzony w 2014 roku z okresem przejściowym wynoszącym 3 lata, do 2017 r.
- Brak danych na temat istnienia ferm norek w Północnej Macedonii w momencie wprowadzenia zakazu.

Republika Czeska 2017 r. (zakaz z okresem przejściowym do 2019 r.)

- W marcu 2017 r. zakaz hodowli zwierząt futerkowych został wprowadzony z okresem przejściowym do 01.01.2019 r.
- W momencie wprowadzenia zakazu istniała tylko jedna ferma norek oraz 8 starych i małych ferm lisów. Całkowita produkcja skór norek wynosiła około 20.000/rok.
- We wrześniu/październiku 2020 r. podejmowana była decyzja w sprawie dwóch opcji odszkodowania finansowego: 1. € 120 za zwierzę albo 2. € 270 za zwierzę (€ 684 albo € 1.539 za matkę).

Belgia 2015/2017/2018 (zakaz dla istniejących ferm w Flamandii wprowadzono w 2023)

- W 2015 r. w Wallonii wprowadzono zakaz hodowli norek („0” istniejących ferm) a w 2017r. w rejonie Brukseli („0” ferm istniejących). W 2018 r. także Flamandia wprowadziła zakaz hodowli zwierząt futerkowych z okresem przejściowym wynoszącym 5 lat dla 17 hodowli norek.
- Na odszkodowanie finansowe flamandzki minister rolnictwa zarezerwował kwotę € 10.000.000 z ilością matek wynoszącą w przybliżeniu 20.000.
- Na jedną matkę przypadnie kwota około €500. Jednak szczegóły wciąż nie są określone.

Luxemburg czerwiec 2018 (zakaz wszedł w życie w październiku 2018)

- Ustawa o dobrym stanie zwierząt została przegłosowana w czerwcu 2018 r. i weszła w życie pół roku później.
- W Luxemburgu nie istniała żadna ferma zwierząt futerkowych.

Norwegia 2019 r. (zakaz z okresem przejściowym do lutego 2025 r.)

- 13.06.2019 r. zakaz hodowli zwierząt futerkowych został przegłosowany z okresem przejściowym wynoszącym 5 i pół roku.
- Dyskusje na temat indywidualnych odszkodowań finansowych były prowadzone na podstawie wartości księgowej ruchomości i nieruchomości (fermy, wyposażenia itd.).
- Ministerstwo Rolnictwa zarezerwowało na nie kwotę € 54 milionów. Sojusz Lewicy i Partia Rolników uważały, że to jest za mało.
- W lutym 2020 r. sprawa rekompensaty znowu podległa dyskusji w sejmie, który podjął decyzję, że nastąpi „odszkodowanie zbliżone do pełnego” („close to full compensation”) na bazie wyłączenia własności („expropriated principles”) dla wszystkich hodowców, którzy w 2017 r. mieli jeszcze norki lub lisy. Teraz rząd zarezerwował na odszkodowanie kwotę około € 140.000.000.
- W Norwegii jest około 100 ferm nerek i 100 ferm lisów. W przeszłości produkcja wynosiła około 1 miliona skór (dziś wynosi tylko 200.000-300.000 skór).
- We wrześniu 2020 r. odbędzie się wystuchanie publiczne („public-hearing”), a w grudniu 2020 r. podjęta zostanie ostateczna decyzja dotycząca odszkodowania. Norweski Związek Hodowców Zwierząt Futerkowych ma nadzieję, że odszkodowanie zostanie ponownie obliczone i będzie wynosiło €400-€500 za matkę.

Słowacja 2019 (zakaz wprowadzony w 2021 z okresem przejściowym do 2025)

- W 2019 r. Rada Narodowa Republiki Słowackiej przegłosowała zakaz hodowli zwierząt futerkowych od 2019 r. z okresem przejściowym wynoszącym 4 lata (aktualnie 6 lat).
- Na Słowacji nie ma ani jednej fermy nerek.

Reasumując:

- **Z 13 krajów Europejskich z zakazem hodowli zwierząt futerkowych:**
 - a) Tylko w dwóch krajach była wysoka produkcja zwierząt futerkowych (Holandia z ilością 200 ferm nerek i produkcją na poziomie 5,5 milionów skór nerek na rok) i Norwegia (100 ferm nerek + 100 ferm lisów i produkcja na poziomie miliona skór).
 - b) Jeden kraj miał tylko jedną fermę.
 - c) Dwa kraje miały tylko fermy szynszyli.

- d) Pięć krajów nie miało żadnej fermy(!).**
 - e) Pozostałe trzy kraje (Wielka Brytania, Republika Czeska, Belgia) łącznie miały prawdopodobnie nie więcej niż 60.000 matek. Tę ilość można porównać z np. jedną dużą fermą w Danii, Polsce, Łotwie lub na Litwie.**
- We wszystkich 6 europejskich krajach ze znaczną ilością ferm zwierząt futerkowych odszkodowanie finansowe zostało wyznaczone lub zostanie wyznaczone (Wielka Brytania, Austria, Republika Czeska, Belgia, Norwegia) lub został wyznaczony długi okres przejściowy (Holandia). Brak odszkodowania lub krótki okres przejściowy dotyczy tylko 5 krajów, w których nie występuje żadna ferma (Chorwacja, Słowenia, Macedonia, Luxemburg, Słowacja) i dwóch krajów, w których istniały tylko fermy szynszyli.

Wniosek dla Polski: bazując na kalkulacjach dotyczących kwot odszkodowań wypłacanych w Czechach, Holandii i Norwegii, a także biorąc pod uwagę wielkość rynku w Polsce (810 aktywnych ferm, ponad 6,3 mln hodowanych zwierząt), można oszacować kwotę odszkodowań wynikających z wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt futerkowych na ok. 3,8 mld zł. Jest to potencjalnie dodatkowy koszt ekonomiczny związany z uchwaleniem przedmiotowej zmiany, którego ostateczna wysokość będzie zależała od szeregu zmiennych – należy jednak wziąć go pod uwagę przy analizowaniu gospodarczych skutków zakazu hodowli zwierząt futerkowych w Polsce.

ŹRÓDŁA

1. Ministerstwo Rozwoju. Analiza gospodarczo-handlowa Całościowego Gospodarczego i Handlowego Porozumienia z Kanadą (CETA) dla polskiej gospodarki i przedsiębiorców – wybrane zagadnienia. Warszawa 2016.
2. Ogonowski, Konstytucyjna wolność działalności gospodarczej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2012/1, s. 220 - 221
3. Dz. U. 2007 nr 133 poz. 921 z późn. zm.
4. Dz. U. 2008 nr 84 poz. 512
5. Dz. U. 2016 poz. 1155 z późn. zm.
6. Dz. U. 2016 poz. 585
7. Dz. U. 2017 poz. 1015
8. Dz. U. 2018 poz. 305 z późn. zm.
9. Dz. U. 2018 poz. 646 z późn. zm.
10. Dz. U. 2019 poz. 1839 z późn. zm.
11. Fur Europe. Annual Report 2015. Fur Europe, Bruksela, Belgia
12. IBRiS. Polacy o regulacjach dotyczących hodowli zwierząt futerkowych w Polsce, Warszawa 2016.
13. Informacja o wynikach kontroli sprawowania nadzoru przez inspekcje państwowe nad funkcjonowaniem ferm zwierząt futerkowych w województwie wielkopolskim, Nr ewid. 181/2014/P/14/050/KRR, Najwyższa Izba Kontroli, Poznań 2011.
14. Informacja o wynikach kontroli: Nadzór nad funkcjonowaniem ferm zwierząt, Nr ewid. 181/2014/P/14/050/KRR, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2014.
15. Instytut Inicjatyw Gospodarczych i Konsumentkich INSTIGOS. Badanie zatrudnienia oraz źródeł finansowania ferm zwierząt futerkowych w Polsce. Warszawa 2017.
16. Instytut Przedsiębiorczości i Rozwoju. Prawne i Ekonomiczne Aspekty Zakazu Hodowli Zwierząt Futerkowych. Warszawa 2017.
17. Instytut Przedsiębiorczości i Rozwoju. Prawne... op cit; Szołucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie..., op cit; Instytut Gospodarki Rolnej, Fundacja Wsparcia Rolnika Polska Ziemia. Hodowla Zwierząt Futerkowych w Polsce. Dane dotyczące branży. Warszawa 2017
18. Lisiecki H., Sławoń J. 1971. Hodowla norek. PWRiL Warszawa.
19. Łapiński S., Firlej K., Dacko M., Niedziółka A., Zawadka J., Wpływ hodowli zwierząt futerkowych na gospodarkę lokalną w Polsce, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 2017
20. Łapiński S., Stefaniak A. Ocena struktury i wielkości hodowli szynszyli w Polsce. 2015. Dane niepublikowane.
21. Piórkowska M. 2015. Cechy funkcjonalne i wady okrywy włosowej u wybranych hodowlanych i dziko żyjących gatunków Canidae. Roczniki Naukowe Zootechniki. Monografie i Rozprawy. Instytut Zootechniki – PIB.

ŹRÓDŁA

22. PwC. Wpływ ekonomiczny branży hodowli zwierząt futerkowych na gospodarkę Polski. PwC Polska. Warszawa 2014.
23. Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2016, Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2016, GUS 2016.
24. Roczniki Statystyczne Handlu Zagranicznego GUS 2013-2016.
25. Szołucha M., Palutkiewicz P., Szewczyk I. Znaczenie hodowli zwierząt futerkowych w Polsce. Instytut Inicjatyw Gospodarczych i Konsumenckich Instigos, Warszawa 2017
26. T.j. Dz. U. 2019 poz. 1966
27. Ustawa z 26 kwietnia 2019 roku o zmianie ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2019 poz. 1080
28. Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich. Dz.U. 2007 nr 133 poz. 921.
29. Wyrok TK z 16 października 2014 roku, sygn. SK 20/12

ŹRÓDŁA ONLINE

1. <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/91A707EFE037018DC1258441003DDE76/proc.24File/3698.pdf>
2. <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/9E761CF9B6B03CBCC12581E10059DD88/proc.24File/2051.pdf>
3. [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-751-2017/\\$file/8-020-751-2017.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-751-2017/$file/8-020-751-2017.pdf)
4. http://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/pet_20170718_d41/proc.24file/pet_20170718_d41.pdf
5. <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47EF/proc.24FILE/i13383-o1.pdf>
6. http://pie.net.pl/wp-content/uploads/2019/03/PIE-Raport_Mikrofirmy.pdf
7. <http://pzhpzf.pl/certyfikacja.html>
8. <http://pzhpzf.pl/ekonomiczny-i-spoeczny-aspekt-hodowli.html>
9. <http://pzhpzf.pl/fermowe-zwierzeta-futerkowe.html>
10. <http://pzhpzf.pl/welfur.html>
11. <http://pzhzf.net.pl/etyka-w-hodowli>
12. <http://www.fashionintime.org/history-fur-fashion-introduction>
13. <http://www.fureurope.eu/fur-information-center/facts-figures>
14. <http://www.fureurope.eu/fur-information-center/fur-industry-by-country>
15. <http://www.fureurope.eu/fur-policies/welfur>
16. <http://www.fureurope.eu/fur-sector-history>
17. http://www.fureurope.eu/wp-content/uploads/2015/10/Mink_protocol_final_web_edition_light.pdf
18. <http://www.furisgreen.com/peopleandanimals.aspx>
19. <http://www.nafa.ca/resources>
20. <http://www.otwarteklatki.pl/antytutro>
21. <http://www.portalspozywczy.pl/handel/wiadomosci/polski-rynek-aptek-po-reformie-ma-jedne-z-najbardziej-restrykcyjnych-regulacji-w-europie,146036.html>
22. <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=PROJNOWEUST&NrKadencji=8&Kol=D&Typ=UST>
23. <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=4A6FF342&view=null>
24. <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/komunikat.xsp?documentId=7BEB75D8C00E0DC7C1257FA30032E5E2>
25. <http://www.truthaboutfur.com/en/ethics-of-fur>
26. <http://wyborcza.pl/7,75398,21046032,zakaz-hodowli-zwierzat-na-futra-nie-maszczescia-w-sejmie-proby.html>
27. <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1397994,ustawa-o-zakazie-handlu-w-niedziele-wykonczyła-sprzedawcow.html>
28. <https://businessinsider.com.pl/firmy/efekt-zakazu-handlu-w-niedziele-10-tys-zamknietych-sklepow-w-grudniu/nrtw04g>

ŹRÓDŁA ONLINE

29. <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/narodowy-holding-spozywczy-cel-i-zasada-dzialania/mtn6w02>
30. <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/608817,efni-dr-sonia-bucholtz-inwestycje-firmy.html>
31. <https://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2019/05/Bariery-w-biznesie.-Edycja-2019.pdf>
32. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12280704/12331632/12331634/dokument236164.pdf>
33. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12280704/12331638/12331639/dokument208938.pdf>
34. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12280704/12331638/12331640/dokument209874.pdf>
35. https://pl.wikipedia.org/wiki/Olej_norkowy
36. <https://strefabiznesu.pl/rok-wyzwan-na-rynku-handlowym-w-nowym-roku-wprowadzone-zostana-nowe-regulacje-prawnopodatkowe-ktore-moga-wplynac-na-sektor/ar/c3-14700797>
37. <https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/zakaz-handlu-w-niedziele-rekordowy-wzrost-sprzedazy-na-stacjach-paliw-raport-popihn,924087.html>
38. <https://www.bzwbk.pl/ms/rozwoju-eksportu/baza-wiedzy/kierunki-eksportu/50-polskich-branz-skazanych-na-sukces-za-granica-wg-bz-wbk.html>
39. <https://www.farmer.pl/prawo/przepisy-i-regulacje/ceny-urzedowe-nie-pomoga-rolnikom,86517.html>
40. <https://www.hbrp.pl/b/handel-detaliczny-wyzwania-i-kierunki-rozwoju/P7CCmt5Ef>
41. <https://www.kalendarzrolnikow.pl/4550/jakie-zmiany-czekaja-rolnikow-w-nowym-roku-mamy-cala-liste-2>
42. <https://www.money.pl/gielda/grant-thornton-liczba-aptek-spadnie-o-kolejne-500-600-na-koniec-2020-roku-6479608152270977a.html>
43. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3698>
44. <https://www.youtube.com/watch?v=XVd3rqdZoXo&feature=youtu.be>
45. <https://wyborcza.pl/7,155284,21706656,nbp-niepewnosc-prawna-i-fiskalna-hamuje-inwestycje-firm.html>
46. https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2019/04/MP_Bariery-prowadzenia-dzia-roc.C5 proc.82alno proc.C5 proc.9Bci-gospodarczej-w-Polsce.pdf
47. https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2019/09/MP_Przedsi-roc.C4 proc.99biorstwa-a-sytuacja-pol.-gosp.pdf
48. https://www.lidovsky.cz/domov/za-norka-o-1500-korun-vic-nez-za-lisku-zakazane-kozesinove-farmy-mohou-od-statu-dostat-temer-180-mil.A200601_151852_In_domov_tmr
49. <https://biznes.wprost.pl/firmy-i-rynki/10345113/rzez-norek-na-fermach-w-holandii-i-hispanii-ze-strachu-przed-koronawirusem-zabito-okolo-miliona-zwierzat.html>

ŹRÓDŁA ONLINE

50. <https://www.dutchnews.nl/news/2020/09/cornavirus-found-on-more-mink-farms-inspectors-to-investigate-infection-spread/>
51. <https://www.mojanorwegia.pl/aktualnosci/hodowcy-zwierzat-na-futra-dopieli-swego-dostana-nawet-15-miliarda-koron-odszkodowania-16902.html>

51 900

zrzeszonych firm

580 000

pracowników
w firmach
członkowskich

15

organizacji
regionalnych

19

organizacji
branżowych

SKONTAKTUJ SIĘ Z NAMI

WWW.ZPP.NET.PL

13 500

cytowań w mediach
rocznie

80 000

followers – profile na
Twitter

128 000

fanów
na Facebook

740 000

minimalny zasięg
miesięczny
na Facebook